

IV.

EGYEK

NAGYKÖZSÉG

TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVE

**ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY**

1.) VIZSGÁLAT, TÖRTÉNETI LEÍRÁS, RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG

A 2001. évi LXIV. örökségvédelmi törvény, illetve annak végrehajtásáról szóló 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet, hatályba lépés 2003. V. 20.-előírja az örökségvédelmi hatástanulmány készítésének kötelezettségét

A hatástanulmány feladata:

1. Biztosítani, hogy a kulturális örökség a tervezett változtatás után
 - a) fennmaradjon,
 - b) jóvátehetetlen kárt ne szenvedjen,
 - c) továbbélési feltételei biztosítva legyenek,
 - d) megnyilvánulásának egysége, hitelessége, esztétikai minősége, méltó környezete kárt ne szenvedjen,
 - e) használati, fenntartási feltételi javuljanak,
 - f) a környezet változtatási folyamatába szervesen illeszkedjen.

2. Biztosítani, hogy a tervezett változások figyelembe vegyék
 - a) a kulturális örökségben rejlő fejlesztőerőt,
 - b) az örökség logikai rendszereinek elveit
 - táj – és területhasználatban,
 - történeti szerkezet vonatkozásában,
 - társadalom, életmód, és kultúra vonatkozásában,
 - c) a megoldások változataiban a kulturális örökség érdekvédelmének prioritását,
 - d) az örökségben okozott károk ellentételezést,
 - e) a kockázati tényezők minimalizálását.

Az örökségvédelmi hatástanulmány tartalma két alapvető részből áll: vizsgálatból és hatáselemzésből.

A vizsgálat feltárja és megállapítja a terület **történeti**, régészeti, **táji**, **településszerkezeti**, **településképi értékeit**:

- a karakteralkotó jellemzőit, mint telekszerkezet, beépítés mód, épülettípus,
- a védettségeket műemléki és régészeti, akár egyedi, akár területi értelemben,
- védettségi javaslatokat tesz műemléki, vagy helyi kategóriában.

A hatáselemzés összeveti a tervezett rendezési, szabályozási szándékok és a megállapított értékek összefüggéseit:

- természeti, táji hatásokat,
- településképi, sziluett – és utcaképi hatásokat,
- régészeti értékek feltárhatóságát, megmaradását, bemutathatóságát,
- történet térbeli rendszerek alakulását,

- műemlékek, együttesek jövőjét a tájban, a szerkezetben, a település életében,
- megújulás, fenntarthatóság esélyeit,
- karaktererősödést, vagy változást,
- környezeti terhelések és az örökség műszaki állapotát,
- kárenyhítés lehetőségeit.

Az örökségvédelmi hatástanulmány segíti az ÉRTÉKŐRZŐ megújulást, illetve az **integrált műemlékvédelmet**. A stratégiai területek kiválasztásában prioritást nyer az ún. „zászlóshajó” terület pl a kisvárosi karakterben megújítandó településközpont megújítása, illetve a településkapuk létesítése már nem csak az értékek megmaradását, de **új értékek teremtését** is szolgálhatják.

I.) Természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések, településkép, település karakter, védettségek, az örökségi érték, területhasználat és területi állapot.

AZ ÓSKORI TÁJ EGYEKEN

Egyek és környéke korai történeti képe a régészeti leletek tükrében

/Szabó József/

Az utóbbi évszázad során a föld mélyéből egyre több, az elődeink korai történetére vonatkozó lelet került a felszínre, az ezeken alapuló tudományos kutatások e mozaikszerű képnek egyre több részletét tisztázták. Ami viszont Egyek régmúltját illeti, az esetek többségében sajnos, még ma is több a fekete folt, mint a megvilágított felület

Egyek község neve viszonylag hamar bevonult a régészeti kutatás szakszótárába, azután sokáig gyakran és hangsúlyosan fordult elő. Az 1900-as évek elején a Szőlőhelyen levő késő bronzkori temetőből szőlőművelés kapcsán felszínre jött leletek, főként edények igen hamar a legkülönbözőbb múzeumokba kerültek, s a szakirodalomban ennek révén széles körben, még határainkon túl is ismertté váltak.

A kedvező indítást azonban nem követte folytatás, a véletlen úgy hozta, hogy más környékbeli települések határában már a régész ásója elé került több más korszaknak sok olyan emléke, amely Egyek határában még ezután várható. Így e viszonylagos megkésettség még előnyre is válhat.

Ehhez az „adatbázis” ma még Egyek földjében rejtezik, csak oda kell figyelni rá

Vidékünk az őskorban

Az őskorban itt élt emberek, népcsoportok neveit, mivel az írás ismeretlen volt számukra, nem ismerjük. Az ásatások, kutatások során feltárulkozó, tárgyi és szellemi hagyatékukat, ha egységesnek mutatkozik, a régészeti kultúra szakkifejezéssel illetjük.

Vidékünkön a legkorábbi, régészeti adatolt leletek az újkőkor, idegen eredetű szóval a neolitikum elejéről, az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájának idejéből, annak kései szakaszából, a Kr. e. 6. évezredből származnak. Ez a korszak különösen jelentős változást hozott az emberiség egy része számára, amely lassú, hosszú folyamat eredményeként áttért az élelemtermelő életmódra, azaz a földművelésre és állattartásra. A növények termesztésének, az állatok háziiasításának kezdetei a Közel-Keleten figyelhetők meg, hazánk területén bevándorlók honosították meg ezt az új életformát. Ebből az időszakból Egyek község határának Rózsástelek nevű részéről, Mérei Kádár Ervin leletmentése nyomán jellegzetesen, ívelten karcolt vonalakkal, apró, hegyes valamint széles, **kerek, lapos bütykökkel díszített, égetett agyagedények** darabjai kerültek be a debreceni Déri Frigyes Múzeumba, minden bizonnyal egy település maradványairól van szó. Az újkőkor kései szakaszában általában véve a népességnek kevés településen való koncentrálódása figyelhető meg. Nincsenek információink arról, hogyan mehetett végbe ez a folyamat Egyek térségében, de minden bizonnyal hatása lehetett Polgár határában a Csőszhalom-dűlőben előkerült regionális központnak ezen környéken is.

A Kr. e. 4400 tájt kezdődő **korai rézkort** az Alföld nagy területein a tiszapolgári kultúra képviseli, temetőiből, zsugorított csontvázas sírjaiból már valóban szép számban kerülnek elő réztárgyak, karperecek, árák, tűk, többek között a Polgár település határában levő Basatanya lelőhelyen, amelyről e kultúra a nevét kapta. Földmunkák során több helyen is került elő egy-egy edénytöredék, Ohatról, Rókahátról, Szőlőskertből. Mivel nem ásatásokon jöttek elő, pontos helyzetüket nem figyelték meg, így nem tudjuk, hogy telephez vagy temetőhöz tartoztak. Ennek a népességnek a középső rézkori, **genetikus utóda a bodrogkeresztúri kultúra**. Mivel Egyek területéről e népességnek nem ismerjük a hagyatékát, a korabeli viszonyokat a legkönnyebben a Tisza túlsópartján levő Tiszavalk-Kenderföld, Tiszavalk-Tetes lelőhelyen lefolytatott ásatások tapasztalataival szemléltethetjük. Az előbbin csak temető, az utóbbin telep és temető is előkerült ebből a korszakból. A szabálytalan, gyakran nagyméretű gödrökből jórészt ugyanolyan kerámiaformák és díszítő minták ismeretesek, mint a zsugorított csontvázas sírokból, ún. tejesköcsög formájú, virágcserep formájú edény, átfúrt csöves talpú tál, olykor bekarcolt hálómintával. A sírokba az elhunyt túlvilági útjához, életéhez szánt ételt és italt helyezhették. A juh, kecske, disznó, szarvasmarha csontok az ugyanilyen célú étel maradványai lehetnek. Gyakorta megtalálhatók a használati tárgyak, pattintott kőkések, pengék, csontárák, réz tűk, laposbalta stb. Ezeket is hasonló okból teheték a halott mellé. Az olyan előforduló vadkan agyarnak bajelhárító szerepet tulajdoníthattak. A réz vagy kő harci baltával eltemetett férfiaknak minden bizonnyal rangosabb helyük volt a társadalomban, mint ahogy az arany csüngővel és a csípő körül elhelyezett gyöngysorral eltemetett nőknek is. A férfiakat rendszerint a jobb, a nőket a bal oldalukra fektetve találjuk. Hasonló telepmaradványokkal, sarokkal Egyek

határában is számolhatunk, hiszen ez a vidék a kultúra elterjedési területének közepében helyezkedik el. A bodrogkeresztúri kultúra idején kerülhetett a mai Egyek területére valahonnan a Kárpát-medence nyugati feléből az a tűzdelt barázdás díszű edény, amely a Dorogmai úton egy csontvázas sírból került elő az 1930-as évek közepén.

A rézkor végén egy teljesen új, a Földközi-tenger keleti medencéjéig nyúló kapcsolatokkal bíró népesség jelent meg, a badeni kultúra hordozói, körükben mutatható ki először a halotthamvasztás szokása. A róla szóló, 1956-ban megjelent, a Kárpát-medence teljes területét felölelő gyűjtéshez csatlakozó elterjedési térképének vidékünket ábrázoló része meglehetősen hézagos. A szöveges katalógus tanúsága szerint Egyekről egy magas fülű, árkolásos, ún. kannelurás díszű edény került be a tiszafüredi múzeumba.

A Kr. e. 2800 táján beköszöntő új korszak, a bronzkor kezdetét is sokkal inkább a különböző irányból érkező új népelemek feltűnése jelenti, mint az új fémötvözet széleskörű elterjedése. A debreceni Déri Frigyes Múzeum gyűjteményét gazdagítja néhány, Egyekről származó cserép és edény, amelyeket a kutatás a kor bronzkori hatvani kultúra leleteiként tart nyilván.

A középső bronzkor a Kárpát-medencében hosszan tartó, békés időszakként jellemezhetjük és vidékünk az ún. Tisza-vidéki tell-kultúrák körében, a füzesabonyi kultúra törzsterületén belül helyezkedik el. A 20. század elején a Bodajcsoldal nevű lelőhelyen e kultúra sírjai is előkerültek. Néhány ebből az időszakból származó Egyeken előkerült edényt őriz a nyiregyházi Jósa András Múzeum, illetve nagyobb tömegben Ukrajnában, Munkácson a Kárpátaljai Honismereti Múzeum. 1970-ben Szöggháton és Tagon kerültek elő ilyen korú sírok, edények, amelyeket a debreceni Déri Múzeumban helyeztek el.

A füzesabonyi kultúráról szóló ismereteink elmélyítéséhez nagyban hozzájárultak a szomszédos Tiszafüred határában két fontos lelőhelyről ismertté vált leletek. A kutatásban Ásothalomként ismert domb a bronzkor derekán hosszú időn keresztül települési helyként szolgált, ezt az akkori itteni lakosok fejlett földművelő életmódja tette lehetővé. Bizonyíték volt erre maga a több mint 5 m magas domb, amely évszázadokon át **felhalmozódó települési hulladékokból jött létre**. Idegen eredetű szóval tellnek nevezik az ilyen többrétegű telepet, amelyből több is megfigyelhető a füzesabonyi kultúra egész területén. Az **Ásothalom** a kutatások során helyenként **több mint 20 réteget** lehetett regisztrálni, néhányszor megújított, **szögletes házak** maradványaival. A keményre döngölt padlót fadeszkák fedték, középen tűzhely nyomait sikerült megfigyelni. A leletek között a jellegzetes spirálbütykös díszű kerámia mellett nemcsak a több mint száz darabból álló arany kincslelet érdemel külön említést, de a bronz ruhakapcsoló tűk, övkapocs és csüngő előállítására szolgáló öntőminták töredékei, díszes csontfaragványok is. A halmon a 20. sz. elején voltak ugyan régészeti feltáró munkák, innen származik az Ásothalom név is – az 1960-as években, a tiszai duzzasztómű kialakítása során azonban úgy semmisült meg, hogy csak igen kicsiny részét tudták a régészek modern szemléletű módszerekkel megvizsgálni.

Az Ásothalmot mintegy félkörívben vették körül a füzesabonyi kultúra népességének temetői a Majoroshalom, a Fertőihalom és a Nagykenderföldek nevű határrészen.

Ezernél is több sírja látott napvilágot ennek a népességnek az említett lelőhelyeken, a kultúra legkorábbi időszakától a végéig. A többségük zsugorított csontvázas, nemek szerint megkülönböztetett fektetéssel. Uralkodó az észak-déli irányú tengely, a férfiak esetében rendszerint fejjel délnek, a nők esetében fejjel északnak. Az útravalóként sírba helyezett mellékletek is nemek szerint különböznek. A viselethez arany vagy bronz hajkarikák csüngők, borostyánkőgyöngyök, bronz kar- és lábperecek tartoztak. A sírból előkerült bronz harci balták, török és lándzsák érdekes fegyvertörténeti következtetések levonására adtak lehetőséget.

Ezt a Kárpát-medence egészében megfigyelhető, hosszantartó békés fejlődést Kr. e. 1400 táján egy nyugati irányból jövő, a mai Dél-Németország területéről kiinduló, hirtelen támadás, az ún. halomsíros kultúra inváziója szakította meg. A régészek a mostanra általánossá vált felfogás szerint innentől számítják a késő bronzkor kezdetét. A támadásra két fontos körülményből következtethetünk. Az egyik körülmény az, hogy a fent említett, több rétegű tell-telepeken mindenhol megszűnik az élet. A másik, hazánk szinte egész területén, sok esetben még azon túl is megfigyelhető jelenség az ún. koszideri típusú kincsleletek földbe rejtése. Háborús viszonyok között gyakori, hogy a lakosok elássák kisebb kiterjedésű, de nagy értékű vagyontárgyaikat abban a reményben, hogy a veszély elmúltával elővehessék, s segítségükkel újra kezdhessék az életet. A bronzkornak ebből a szakaszából főként sajátos formájú és díszítésű bronz csüngődíszek, ruhakapcsoló tűk, karperecek, balták, sarlók, stb. kerültek ily módon a földbe. Az a tény, hogy a közelmúltig ott maradtak, azt mutatja, hogy elrejtőik vagy életüket veszítették vagy menekülésre kényszerültek az események során, s az adott területen új népességgel kell számolni.

A régészettudomány azonban hosszú utat járt be, amíg eljutott a középső bronzkor végén, a késő bronzkor elején végbement, bonyolult történeti folyamatoknak a felismeréséig, leírásáig, illetve a változások lényegének megfogalmazásáig. Ennek az útnak az első szakaszához az alapot, az építőkövet részben **egyeki leletek adták**, azok, amelyeket a kutatók az egyeki kultúra vagy egyeki csoport névvel illettek még az 1960-as években is. Kovács Tibor, a korszak tekintélyes kutatója pontról pontra össze is írta ennek az elnevezésnek minden előfordulását a 60-as évek közepéig. Napjainkra ez a megjelölés viszont szinte teljesen eltűnt a szaknyelvből. Nem a késő bronzkori emberek változtak meg néhány évtized alatt, hanem a korszakról való tudásunk bővül oly mértékben, hogy ebben szinte feloldódtak a korábban szerzett ismereteink. A leletek ma is hajdanvolt emberek életéről, mindennapjaikról, olykor harcaikról, csatáikról, békés vagy erőszakos halálról szólnak, csak a történeti kép lett sokkal árnyaltabb. Az egyeki leleteket körülvevő többi mozaikkocka, illetve kirakómező ismertté vált, így az elsőként feltűnő elem belesimult a környezetébe, egy tarka, de mégis egységes egészbe, a nagy területen igen hasonló vonásokat mutató halomsíros kultúrába.

A mai Egyek belterülete, a Szőlőhegy és Bodajcsoldal a 19. és a 20. század fordulóján szinte ontotta a későbronzkori sírokat, amelyek leletei ma debreceni, egri, nyíregyházi és tiszafüredi múzeumokban találhatóak a Magyar Nemzeti Múzeumon kívül. Ez utóbbi gyűjteménye 1962 októberében még egy kisebb hitelesítő ásatás során is gyarapodott. Nem véletlen, hogy Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetében levő topográfiai irodalmi gyűjtemény adatainak többsége az ezekről a lelőhelyekről előkerült tárgyakra vonatkozik.

A megfigyelések szerint elsősorban hamvasztásos sírokról van szó, a mélyebben fekvő csontvázas sírokról nem bizonyítható, hogy ezek is hasonló korúak. A halottakat ruhájukban, feltehetően ünnepi öltözetükben, ékszereikkel együtt máglyára tették és elégették. A hamvakat összekaparták, s urnaként használt, árkolt bütykökkel, bekarcolt párhuzamosokkal, ill. zeg-zug vonalakkal díszített öblös, nagyméretű agyagedényben helyezték a sírba. Az olyan 30-40 cm magas, öblös hasú edénybe így néha a viseleti darabok összeégett tartozékai is bekerültek. Ezek jórészt a **halomsíros kultúra** tipikus darabjai: pecsétlős végű, bordázott karperec, zárt félhold vagy patkó alakú csüngő, pecsét fejű, ill. ellapított, visszahajlított fejű tű. Az urnát rendszerint behúzott vagy csücskös peremű tál fedte. Az edény belsejében a megtalálók némelykor kisebb fülesbögrékre is rábukkantak, amelyeken böködött pontsor, bekarcolt vonalak vagy árkolásos minták láthatók.

A **késő bronzkor** utolsó szakaszát az Alföld legnagyobb részén a **gávai kultúra** képviseli, amely ugyancsak jelentős népmozgás eredményeként jött létre és magas fokú fémművességet ért el. Agyagból készült edényeinek töredékei ismertek a belterületről és Rókahátról is. A régészeti szakirodalom azonban sokkal inkább a Kendertag nevű határrészen 1935-ben előkerült, bronztárgyakból álló raktárleletnek szentelt nagy figyelmet. Erre az időszakra ez az új fémötvözet meghódította az akkori életnek szinten minden területét. A munkaeszközöket a nyélnyújtványos sarlók, a háromszög formájú bordával díszített tokos balta, felső szárnyállású balta és fűrészlap képviseli. A korszak jellegzetes támadó fegyverei a babérlevél alakú lándzsahegyek. Az ékszerek között elsősorban a két lapos, spirálkorongos ruhakapcsoló tűt, azaz fibula-párt kell említenünk. Gyakori a D keresztmetszetű, ovális karperec, hegyes végű sraffozott szalagmintával, általános a dróthuzalból készült gyűrű. A legnagyobb szakmai érdeklődést kiváltó darabok azonban a bronz csészék töredékei, némelyiküket pont- és bütyöksor díszíti. Egy díszítetlen darab reményt ad arra, hogy **a jövőben Egyek neve újra gyakrabban tűnik bel a régészeti szaklapok hasábjain**, Patay Pál ugyanis önálló típusként különítette el. Véleménye szerint vezető szerepet betöltő családok rejthették földbe az ilyen darabokat tartalmazó leletegyüttest.

Lehetséges, hogy a Kendertagon előkerült, bronz raktárlelet elrejtése már azoknak az eseményeknek a részét képezte, amelyhez a tudomány a bronzkor és a vaskor fordulóját köti

A bronzkor végén egyeduralkodó volt a hamvasztásos temetkezés. Így igencsak meglepetésként hatott a szakemberek számára, amikor a késő bronzkori típusú edények csontvázas sírokban jöttek elő. Nem kevésbé volt váratlan ezekben a sírokban a vas megjelenése sem, még akkor is, ha csak kis mennyiségben főként ékszerként, karperecként, de olykor késként, zablaként is. A bronz tárgyak egy része viszont mutatja az új jövevények eredetét, amely egészen a Kaukázus előteréig követhetők vissza.

A vaskor következő részét szkíta kornak nevezik a kutatók. Egyelőre nem teljesen világos, hogy ez a Kelet-európai steppét a Kr. e. első évezred közepén uraló nomád, iráni nyelvet beszélő nép milyen mértékben vonta fennhatósága alá a Kárpát-medence kelet részét. Tény azonban, hogy szép számban előfordulnak erőteljes szkíta hatást mutató tárgyak a tágabb értelemben vett vidékünkön is, mint amilyen a Mezőkeresztes határában, Zöldhalompusztán előkerült arany szarvas is. Sajnos,

ebből a korszakból Egyekről egyelőre nincsenek leleteink és a közvetlen környékről is csak nagyon szórványosan. A Hortobágyon, a halastavak tápcsatornájának építésekor egy vegyes, hamvasztásos és csontvázas rítusú temető sírjai jöttek elő, bennük korongolt edény, vasláncza, vaskés, vascsákány, vaszabla, a női sírokban gyöngyök és orsógombok. A hagyaték egészen már érződik az ezután érkező nép, a kelták hatása.

Az írásos forrásokból név szerint ismert népek közül a **kelták az elsők**, akikről biztosan tudjuk, hogy megtelepedtek a Kárpát-medencében. Őshazájuk a mai Dél-Németország, Csehország területe, kultúrájuk a svájci La Tène nevű lelőhelyről kapta nevét, fontos szerepük van Európa nagy területein a vas, illetve a korongolással készített fazekasáru használatának tömegessé tételében. Kelet-Magyarország területén a Kr. e. 4. század második felétől számolhatunk jelenlétükkel. Egyek területén két helyen került elő eddig a kelták hagyatéka: a **Rókahát-dűlőben** a Tisza u. 8. sz. alatt, csontvázas sírban egy kis, korongon készült, nyakán bordával díszített edény és egy vékony, finoman megmunkált, bronz lánc, a Templomdomb északi lejtőjén olajtartálynak szánt gödör ásásakor 2 m mélységből fazekaskorongon készült urna és tál került elő.

A TÁJSZERKEZET VÁLTOZÁSAI

Egyek határának természeti földrajzi viszonyai az ármentesítésig / Vadász István /

Az egyeki határ természetföldrajzi képét alapvetően a kettősség jellemzi. A magasabb térszín a pleisztocén végi hordalékkúp felszín, amely mindenhol határozott peremvonallal emelkedik ki környezetéből, a Tisza egykori, újholocén kori árteréből. A pleisztocén végi hordalékkúp felszín annak az időszaknak az emléke, amikor még az Északi-középhegységéből a Kőrösvidék felé futó folyók (a Tapoly, az Ondova a Sajó-Hernád ősei) nagy mennyiségű folyóvízi homokot halmoztak fel a felszínen. A pleisztocén végén az ármentessé vált térszínen az időnként erőteljessé váló északias, északnyugatias szelek futóhomok formákat alakítottak ki. Ám az éghajlat váltakozása elősegítette, hogy a megkötött homokon különböző vastagságú löszös köpeny alakult ki. Később, a területen újra megjelenő folyók áradásaik során újabb, finomszemű hordalékkal borították be a már korábban kialakult hordalékkúp felszín mélyebben fekvő részeit, vagy a homokbuckák közötti mélyedéseket. A mélyedésekbe lerakott hordaléokra természetesen hullópor is keveredhetett, s így a finomszemű, ártéri jellegű üledék löszös külsőt vett fel. Ennek az időszaknak – mely a Tiszának a 5-6000 évvel ezelőtti megjelenéséig tartott – az emlékei a határ futóhomok képződményei, valamint löszös homokkal, homokos lösszel borított buckái (pl. Telekházától délre és délkeletre, Egyektől délkeletre) illetve ezen magasabb fekvésű térszínen a buckák közötti mélyedéseket, laposokat fedő ártéri löszei, ártéri löszszerű üledékei.

Gyökeres változás következett be a táj alakulásában akkor, amikor a Tisza megjelent a területen. A holocén közepén a mai Hortobágy területén a Kőrösök vidékének mélyedése felé haladó folyó belső-ohati részek felszínének kialakításában vett részt.

Ez a határrész egyhangú, kifejezetten hortobágyi jellegű táj, mely területre jellemzőek a kisebb-nagyobb, rossz lefolyású, vizenyős laposok (Kócsi tavak). Itt öntésiszap, lösziszap fedi a területet, melyen erőteljesen elszikeseedett.

Az egyeki határ északi és nyugati része a Tisza hajdani árterére is kiterjed. Ezeken a területen szinte egymásba fonódnak az elhagyott folyómederszakaszok, morotvák, melyek ma különböző feltöltöttségi állapotban vannak. A múlt század közepén végrehajtott ármentesítésig ezt a felszínt a kanyargó folyó állandóan formálta. Kanyarulatfejlesztő tevékenysége során az övzátonyok egész sorát hozta létre, melyek az egykori folyóhátakkal együtt ma már csak enyhe terephullámként teszi tagoltabbá a területet. A folyó alig másfél évszázada abbahagyott munkája nyomán a határ ezen részét mindenhol fiatal ártéri üledékek (újholocén öntésképződmények) fedik.

Nyilvánvaló, hogy a tájon megtelepülő (kb. i.e. 16001 körül) ember már a legkorábbi félszigetszerűen benyúló buckavonulaton alakult ki a mai település elődje, mely a honfoglalást követően korai betelepülésű lehetett.

Olyan **erdős-sztyepp síkság** ez, melynek nagyobb része öntésföldes, puhafás, ligeterdős, állandóan víz borította alacsony ártéri síkság, illetve a magasabb helyeken időszakosan vízjárta, szigetektől álló, réti talajú keményfás ligeterdőt képező magas-ártér. Ehhez tereplépcsővel kapcsolódik a csernozjom jellegű talajokkal fedett, helyenként tatárjuharos lösztölgyes ligetekkel tagolt löszpuszta-teréket magánhordó ármentes térszín.

A korai feudalizmusban kialakult mezőgazdasági kultúra – ártereken és ármentes térszínen eltérő – jellege szorosan összefüggött a vizek járásával: a vízjárta helyeken kialakult az ártéri „fokgazdálkodás”, míg az ármentes térszínnek évszázadokra a földművelés terepei lettek.

A határ felszíni viszonyairól a XIII. századtól vannak írott forrásaink. 1249-ben említik Ohaton a csegei határ felé a „Tölgyes cseréje” nevű erdőt és „egy morotva felét”, mely minden bizonnyal a csegei holtágra (vagy a Tölgyes érre) és a tölgyerdőre vonatkozik. XV. század végi birtokpercek irataiból további határrészleteket ismerünk meg. Az Egyek és Ohat határán lévő Szilágy nevű halastavat – mely minden bizonnyal már akkoriban lefűződött holtág volt – „emberemlékezet óta” halászatra használják. A Füred és Egyek közötti határperben pedig még pontosabb leírást kapunk. A határ a Holt-Tisza révjénél kezdődik, majd egy akkor Mélyérnek nevezett tavon át halad délre, ahol egykori folyómenti hátakon, illetve azok maradványain halad tovább a Fövényesnek nevezett határrészen, amely szintén egy viszonylag magasabb, de feltehetően nem ármentes térszín. A Mélyér és a Holt-Tisza között volt az a Nagy Morotva, amely az egyeki határ nyugati részének legjelentősebb halastava lehetett. A határvonal a Fövényestől tovább halad délre a Nyárjas fű laposán át a csak nyár derekától megközelíthető kaszálóra, az újabb porongra, a Nyárjas hátra, majd a Bozsó-örvény nevű, minden bizonnyal veszélyt is jelentő, talán 1,5-3 méter mélységű tóhoz jut ki. A hely elnevezése arra utal, hogy itt erősen áramló, sodró víz lehetett, vagyis ez az elnevezés élővizet, állandó folyóvizet jelent. Ez a terület tehát egy olyan árvízjárta, vízzel borított határrész, melynek sekélyebb-mélyebb vízzel borított részeit fűvel fedett egykori folyóhátak, porongok, itt-ott bokorfűzes (rekettyés), fűz-nyár ligetes felszínek szakítanak meg. Itt kezdődik a már

kelet felé forduló Egyek-Kócs közötti határ, mely először egy újabb nyárfaerdőn áthaladva éri el az Egyekről Örsre vezető utat, melynek közelében minden bizonnyal dús legelők vannak, hisz itt volt az egyeki nemesurak ménesének a karámja.

Innen a határ határhalmokon, homokbuckákból álló hátakon és közöttük húzódo laposokon át halad keletre. Ismert a Kölefő-(Köleső?) halom, majd a Csattaghát és a Seprűhát nevű, minden bizonnyal buckavonulatok nevét jelentő határrész. A Seprűhát kócsi oldaláról ismert, hogy azt szántóként hasznosítják, tehát könnyen meglehet, hogy ezen magasabb térszín egyeki oldalán is szántók vannak már a XV. század végén is. A Seprűhát és a Földvár közötti területet Kutus fertőnek nevezik a források. Ez egy olyan sekélyebb vizű, már erősebben feltöltődés alatt lévő állóvíz lehetett (kotús?) 5-600 éve (talán a mai Csik-kút lapos, vagy a Bögő-lapos előzménye), melynek területén pocsolyaszerű, híg sárhoz hasonló, sok növényi maradványt tartalmazó talajkezdemények a lápszerű, mélyebb és minden valószínűség szerint igen veszélyes fertőrésszel váltakoztak. A Seprűhát és a Földvár nevű terület minden bizonnyal a határ szántóművelésbe vont része lehetett akkoriban. Az ohati határral szomszédos területekről is feljegyezték, hogy szántóként hasznosítják, így ha figyelembe vesszük, hogy ez a határrész nem lehet a mély fekvésű, vízjárta Badajcs, akkor arra következtethetünk, hogy ez csak a Földvár és Szöghatár halom közötti terület lehet.

A középkori határhasználat rendjét csak szórványadatok alapján rekonstruálhatjuk. Az 1550-es és az 1590-es évek közötti dézsmajegyzékekből vagy az 1589-es cséplési eredményekből arra következtethetünk, hogy az úrbéres szántó termése Egyek határában minimum 55-60 hold (juherum) termőterületnek felelhet meg. Ez 18-22 ha-nyi szántóterületre utal, de ez olyan alsó határ, amely a korabeli háborús viszonyok között csak roppant hozzávetőleges és minimális területnek tűnik. Bár a majorsági határhasználat kiterjedéséről nincsenek rendelkezésre álló adataink, a korabeli viszonyokból következően minden összevetve azt tételezhetjük fel, hogy az egyeki határnak csak kisebb – talán az 1/3-dot sem elérő – része volt mezőgazdasági (szántó, legelő, rét) terület. Ez a korabeli technikai lehetőségek valamint a török háborúk nyomán kialakuló társadalmi-gazdasági viszonyok közepette azonban egyáltalán nem meglepő.

A II. József uralkodása alatt készült katonai felmérés, továbbá a XIX. század első felében készített Tisza-felvételezés térképlapjai alapján viszont már pontosabb képet kaphatunk Egyek ármentesítés előtti természeti viszonyairól. A hagyományos egyeki határ nagyobb része olyan árvízjárta, alacsony ártéri síksági jellegű terület, melynek uralkodó eleme a Tisza, illetve a folyóval összeköttetésben lévő vizek rendszere. Az ohati oldalon lévő határ a Herep nevű kisebb méretű, egykori folyókanyarulatnál kezdődik. A feltöltődő-pusztuló térszínen kanyargó folyó ezen kanyarulata ekkor már lefűződött, ám tisztán látszik, hogy a régi mederben még valószínűleg folyamatos utánpótlást kap a Herep vize az új mederbe természetes módon bevágódó Tiszából. Innen egy valamikori övzátóny sorozaton, folyóhátan (pl. Fövényes-hát) halad a határ a Szilágy-foknak nevezett vizet felezve délre, ahol egy újabb eret keresztez, majd a magasabb, árvízmentes térszínre jut ki. A Szilágy-fok ekkor már ér jellegű, tehát minden bizonnyal a feltöltődés egy előrehaladottabb stádiumában lévő felszíni víz. Ez a nagy kanyarulatot leíró felszíni víz régi Tisza-meder maradvány lehetett, ám az 1700-as évekre már olyan vízfolyás volt, amely a Hereptől a belterület északi részéig meghatározta az árterület vízjárását. Jól

kivehetően egy, a Holt-Tisza mentén kialakult folyóhátat áttörő fokkal volt összeköttetésben a Holt-Tiszának nevezett fiatalabb holtágon át az élő Tiszával (folyóhátan a fokot egy kisebb fahíd hidalta át). Két másik fejlett fok is kiszakadt itt a Holt-Tiszából? az északi a Bodajcsot és a Szilágy-értől délre fekvő, az ohati határba vezető Töviskes-eret táplálva a belterülettől északra és keletre fekvő határrészt árasztotta, a déli pedig a belterülettől nyugatra folyó Kóta-eret táplálta, mely a falu nyugati határát áztatta. Ezeknek a fokoknak a küszöbszintje magasabb volt, mint a főfolyó vizének fenékszintje, így a főfolyóból a víz kifelé áramlása csak magasabb vízszintnél indult meg. A kiáramlott víz viszont a fokok mentén szétterült, az ereken át feltöltve a környező laposokat, fenekeket. A nyílás fenékszintje ugyanakkor a víz visszaáramlását szabályozottá tette.

A falu keleti határában fekvő Bodajcs mocsaras terület, mely egyben Egyek keleti határát is képezi. ez a növényzettel (hínárok, gyékény, nád) részben fedett sekély állóvíz hatalmas, patkó alakú ívben húzódott végig a falu keleti határában. Nagy kanyarulatában lévő zuga helyenként 3-4 méterrel magasabb térszint alkotva árvízmentes sziget, illetve szigetsorozat volt. Itt volt a Nagy-sziget, mely ténylegesen szigetként emelkedett ki, nedves legelőt (gyeprét) adva. Ugyancsak ilyen nyirkos, szigetszerű legelőterület lehetett a Szilágy-ér és a Töviskes-ér közötti, egykori folyóhátai vonulat több kisebb-nagyobb darabja. Ezek közül a legmagasabb pont a Baromállás nevet viselve minden bizonnyal szintén fontos legelőterületnek számított. Igen jellemző, hogy az egyeki határ ezen részén, északkeleten mindössze három földutat találunk a XVIII. században. Az egyik éppen a Baromállásnak nevezett folyóhát magaslátot követve, a Szilágy-eret kerülve jut a Dorogmával szembeni révhez, a másik két földút pedig a belterület nyugati részéről indulva, a Kóta-, a Bodajcs- és a Szilágy-eret áthidalva részben a Holt-Tisza melletti folyóhátan, részben a Sarukán átvezető, később Konc-gerendának nevezett magaslátan (övező vonulaton) haladva jut el ugyanide. Úgy tűnik, a falu nyugati határa még inkább víz borította terület volt, melynek egyik legfontosabb vize a Kóta-ér. Ez a vízfolyás az egész határt vízzel elárasztva délnyugaton, a Bozsónál érte el a füredi határt. A vízzel táplált területek közül ki kell emelnünk a náddal-kárával borított Varjaslapost, a mocsár jellegű Varjas-feneket, a jellemző növényről elnevezett Gyékényes nevű feneket, továbbá az Ásvány nevű (talán fövényes) határrészt. Ezek többnyire állandóan, de sekély vízzel borított területek lehettek. A Kótától a Varjas-fenekén át északra és keletre is indultak erek: a Békás-ér a füredi határ felé, egy másik ér a Patkós-ér és a Nagy-Morotva felé teremtette meg az összeköttetést. Ennek a hatalmas, sekélyebb-mélyebb vízzel borított területnek fontos felszíni képződménye volt a Morotva (Nagy-Morotva), mely részben a Kintelen-fokon, részben pedig egy másik fokon át volt kapcsolatban a Holt-Tiszával, illetve az egyeki-dorogmai határt képező Kis-Tiszával.

Itt találjuk a kisebb jelentőségű Patkós-fokot is, amely a Holt-Tiszából szakad ki és szintén ezt a területet táplálja. Ez a terület – amely később az Alsórétnak nevezett határrész lett – nádas-mocsaras terület volt, amely azt jelenti, hogy az állandó vízborítás a nyílt vízzel fedett, mélyebb területen elérhette a 1,5-2 métert, (a Nagy-Morotvától délre fekvő Csengő-fenek és a Nagy-Kárászos, valamint a Patkós-ér melletti Kis-Kárászos területén) más helyen pedig az alámerülő, gyökeres hínárral benőtt részeken 50-80 cm mély lehetett, sőt ettől sekélyebb (Patkós-köze). Egyes kisebb pontokon, szigetszerűen vagy hosszabban, hátszerűen elhúzódva nedves, láprétek, mocsárrétek lehettek (Pecsér-hát, Tetemes-hát, Békás-hát). Ezek a magas

fekvésű ártéri területek kaszálók lehettek, a belterülethez közeli részen pedig legelők voltak (pl. az 1846-os térképen Sulykos-mellékének nevezett határrész, vagy a későbbi Bódi Miska-hát).

Az árvízjárta területből meredek tereplépcsővel, 2-3-4 méterrel emelkedett ki az az ármentes térszín, amelyen az egykori Ohat (a mai Telekháza), Egyek és Félhalom belterülete, továbbá az ettől délre fekvő szántó-legelő övezet helyezkedett el. Ez a ma minimálisan 90-91 m tengerszint feletti magassággal jellemezhető terület az ohai határban a Kis-szigettel kezdődik, majd a Kigyós-fenek által megszakítva a Nyerges- és a Fene-halmon át a Szöghatár-halom vonalán hatalmas ívet rajzolva követi a Bodajcs medrét egészen az egyeki belterület legészakibb végéig. Itt újabb kanyarulatot téve halad délre és a Cseppentő-halom – Tökös-halom vonalától keletre – egy újabb ívet leírva, s egy kis részen egy magasártéri jellegű érrel megszakítva – fut a füredi határ hasonlóan magas, ármentes része felé. Ez a terület a homokbuckákkal, szélbarázdákkal, maradékgereincekkel tagoltabb terület, melyet a buckák emelkedéseit még hangsúlyosabbá tévő kunhalmok tesznek még változatosabbá. Az 1780-as években készült térképen jól látható, hogy az egyeki határ ezen részén 11 (továbbá a Baromállásnak nevezett rész kunhalma), az ohati határban 13 kunhalom található. Az egyeki határban a Cseppentő-, a Tökös- (ma Kereszt-), a Feir- (ma Nagy-Szék-), a Szék—(ma Görbe-Szék-), a Földvár- és a Genge-(Gyenge-) halom mellett feltűntetik a csegei-debreceni útelágazásnál lévő Szöghatár-halmot, illetve ettől nyugatra, a kenderföldek területén lévő két halmot, továbbá a Gyenge-halomtól délre a Koncz-halmot és a kócsi-egyeki határ közelében lévő Csattag-halmot. Az ohati határban feltüntetett halmok közül felismerhető a Kenderes-halomnak jelzett Nyerges-halom, a Fene-halom, illetve a Kétökrű-halom szomszédságában lévő Ásothalom, továbbá a Duna-halom, a Nyárjas-halom, a Csípű-halom, a Parajos-halom és a Meggyes-halom. Néhány név igen árulkodó: például a Kétökrű-halom elnevezés minden bizonnyal a halom környéki földek megművelési lehetőségeivel lehet összefüggésben.

Az ármentesítés előtt szántóművelés csak a határ kisebb részén folyhatott. Délen részben a Cseppentő-halom- Tökös-halom térségében, melyet egy kisebb, a Gyékényest a Nagy Csattaggal összekötő ér választott el a szántóként hasznosított Pongrácz-halom környékétől. A nagyobb kiterjedésű, csak kisebb laposokkal tagolt Földvár-halom – Koncz-halom – Gyenge-halom – Szöghatár-halom térségében volt legalkalmasabb a terület szántóföldi művelésre. Erre utal a Földvár-halom dűlő és a Koncz-halom térségében a Határ dűlő „tag” elnevezése is, mely a jobbágytelek külterületi telki állománya „tagosításának” emlékéét őrzi. A Szöghatár dűlő, a Földvár dűlő és a Határ dűlő adhatta a háromnyomású gazdálkodás kialakulásakor a „calcatúrákat” (nyomások), a belterülethez közeli Kendertagban voltak a kenderföldek.

Az ohati határ legmagasabb pontjai: a Kis-sziget, a Nyerges-halom, a Fene-halom, a Kis-Ökör-halom, az Ásothalom, a Kétökrű-halom, a Petzen Pál-halom, a Strázsa-halom és az Ürgehát térsége szintén igen alkalmas volt szántóföldi művelésre. A Kis-Ökör-, a Kétökrű és az Ásothalom térsége a Szöghatár- és a Pap-halmon át az egyeki határral volt összeköttetésben. Ez a terület nyugtalan felszínű, löszös homokkal fedett buckás terület. Ez a felszín északkeleten-keleten a Völgyes-érre szakad, amely keletre húzódva, egykori Tisza-mederként hatalmas kanyarulatot

leírva fogta közre a kanyarzugban lévő tölgyerdőt és jutott ki újra a csegei Holt-Tiszához. A Völgyes-ér az ohati oldalon a Töviskes-érrel és a Szilágy-érrel is kapcsolatban volt. Az ohati határ buckás területéről délre-délkeletre fekvő térségei rét-legelő, illetve vízállásos területek voltak, melyet jobban legeltetésre lehetett hasznosítani. Kivéve néhány halom, a Nyárjas-halom, a Csípő-halom, a Meggyes-halom és a Parajos-halom környékét, ahol szántóföldi művelés is volt. A Nyárjas-lapos, a Görbe-ér, a Meggyes-ér és a Zsombikos területe viszont mocsaras-nádas-sásos volt.

Az egyeki határban az ármentes térszín Egyek belterületétől délre több helyen tagolt volt: egy nagykitérjedésű legelő, a Méneskúti legelő, illetve a Nagy-Csattag nevű, kákás-sásos fertő, továbbá több kisebb-nagyobb fenék (Sós-fenek, Csik-kút-lapos, Bögő-lapos) jelezte a felszín változatosságát.

Összefoglalva tehát elmondható, hogy az ármentesítésig a szűkebben vett egyeki határ nagyobb részét a Tisza áradásai áztatták, illetve a vízenyős, magasártéri jelleg határozta meg. Az árvízjárta határ legmélyebb fekvésű, állandóan vízzel borított alacsony fekvésű területeit a Bodajcs, a Herep, a Szilágy-ér és a Töviskes-ér, a Völgyes-ér, a Kóta-ér, a Patkós-ér, a Békás-ér, a Nagy-Morotva és a hozzájuk kapcsolódó laposok, fenekek egybefüggő vízrendszere alkotta, melyeket erek, fokok kapcsoltak a Holt-Tiszához, illetve az élő Tiszához. Ebből a halászzattal, vadászattal, gyűjtögetéssel, nádvágással hasznosítható alacsony ártéri síkságból hátszerű (Nagy-hátnak nevezett Felső-rét, Baromállás, Pecsér-hát, Rókás-hát, Tetemes-hát) vagy szigetszerű (Nagy-sziget, Kis-Sziget) részek emelkedtek ki. A magasabb, időszakosan vízzel borított ártéri síkság alacsonyabb fekvésű helyein mocsárrétet, a magasabb fekvésű részein gyeprétet feltételezhetünk. Ezek rétként, legelőként hasznosítható területek, melyet a Holt-Tisza menti háton, illetve a Völgyes-ér közöttében ártéri ligeterdő, illetve ahhoz kapcsolódóan az ármentes térszínen tatárjuharos tölgyerdő borított, melynek bizonyos részein a vadkörtefák (Körtvélyes), tisztásain pedig sziki ürmös foltok terültek el (Ürmöshát a Tölgyerdő és a Körtvélyes szomszédságában). A falu lakói számára a morotvák, fenekek halászata is biztosított megélhetést, ám a kiterjedt fertő- és mocsár-jellegű területek miatt a szántó, a rét és a legelő a XVIII. század végére, a XIX. század elejére egyre inkább szűknek bizonyult.

A Tisza-szabályozás hatása, az egyeki határ természeti képének, határhasználatának változása napjainkig /Vadász István /

Az 1840-es évek második felétől kezdődő folyószabályozás és ármentesítés gyökeresen megváltoztatta az egyeki határ arculatát is. 1854-55 között a 65. számú átvágással levágták a Dorogmától délnyugatra lévő nagy kanyarulatot, mely az ún. Göbe kialakulását eredményez. Mivel az új meder ekkor még nem fejlődött ki teljesen, a töltés a régi medert követve nagy kanyarulatot téve, a Maráz erdőt is a hullámtéren hagyva épült meg. A gátak megépítésével az ártér és az árvízmentes szint különbsége megszűnt, így a természeti táj fokozatosan elvesztette eredeti arculatát és kultúrtájjá vált. Ebben az átalakulásban az ármentesítés utáni második lépés az ármentessé tett határ mélyebb fekvésű területeinek lecsapolása, majd

belvízmenetessé tétele volt. Ez a Hortobágy vidékén az 1880-as évektől vette kezdetét. Lecsapoló és belvízelvezető csatornarendszerek épültek. Az egyik főcsatorna rendszer az Alsóselypes-Hataj-Völgyes-Árkus-ér vonalán épült meg, mely az ohati határrész – különösen a Völgyes, illetve a belső-ohati térség – vizeit vezette el. A tiszafüredi belvízi öblözethez tartozó egyeki határból a belvizet a Tiszafürednél 1882-ben épült zsilipen át vezették el, melyhez a Tiszafüredi-főcsatorna rendszer 1925-ben, a vízátemelést segítő torkolati szivattyútelep pedig 1928-ban épült meg. A főcsatorna rendszer nyomvonala az egyeki határban a Bodajcs és a Kóta-ér nyomvonalán haladt.

Az átalakítás 3-4 évtizede mindenütt a szántóföldet tette uralkodóvá. A falu északi határában először a korábban legelőként használt területeken (Páskom, Szigethát, Zsellérpáskom, Szilágypáskom, illetve az ohati határ északi részében az ökörlegelő), majd a Saruka, a Felső-rét nagyobb részét, a Herephez közeli Kistanyasi dűlőt törték fel. Jóformán csak a legmélyebb fekvésű, vízzel borított részek, erek (pl. Holt-Tisza, Herep, Szilágy-ér, Töviskes-ér, Bodajcs) vagy mocsara területek (pl. Tökös, Sár-zug) maradtak vissza. Itt a paraszti földtulajdon vált uralkodóvá: a Zsellérföldön a zsellérek 2-2 hold földhöz jutottak, a Kistanyasi dűlőben pedig 1920. után jutottak kisparcellához az igénylők. Az 1910-es években a belterületől északra, a fűzfákkal övezett gáton át, a dorogmai révhez épült ki véglegesen a földút: itt komp szolgálta az átkelést.

Az egyeki határ nyugati, egykori árvízjárta oldalán is a szántó lett a meghatározó. Ezen a részen már a XIX. század első felében kialakult a Füredre vezető földút, amely a Bódi Miska-hát-Korcovág-Morotvapart hátsabb részein át haladt a füredi rét felé. A XIX. század második felében a Tisza-dűlő, a Bódi Miska-hát, a Falunyilas, a Pap-tanya, a Korcovág, a Nagy-Morotva környéke után a további határrészek (Ordító, Kisbékás, Gyékényes) is fokozatosan szántóvá alakultak, majd megkezdődött a tanyák kialakulása is ezen a területen. Igen jellemző azonban, hogy az egyeki gazdák inkább a füredi határ ármentesített „réti oldalán” (az egyeki Alsó-rét, Nagy-Morotva nevű határrész folytatásában) tudtak bérlet, majd vásárlás útján földterületet szerezni, továbbá a Határ-dűlővel és a Földvár-dűlővel szomszédos kócsi földeken. A Pecsér térségében a káptalan majorsági üzemet is kialakított, melyhez a vasút mellett még reparakodó is létesült. Csak a legmélyebb területek maradtak nádas, vizenyős területek (Bika-fenék, Kerek-, és Hosszú-Bozsó).

Az ohati határrészen a Kétökrű-halom-Ásott-halom-Petzen Pál-halom-Strázsa-halom-Nyerges-halom-Fene-halom térségében lévő szántókhoz az ökörhalmi legelő feltörésével az 1860-as években kezdődött meg a szántóterület bővülése, melyet a déli részen a Csórés-dűlő 1920-as évekbeli kiosztása, majd a Meggyes környékbeli szántóterület bővülése követett. **A rét-legelő a Teleki-rét, illetve az Ürgeháttól délre fekvő, valamint az ohat-pusztakócsi vasútállomás körüli területekre, a nádas-mocsaras terület pedig az egykori erek (Zsombikos, Görbe-ér, Meggyes-ér, Völgyes-ér), laposok területére szorult vissza.**

További változást jelentett, hogy az 1910-es évektől megkezdődött a hortobágyi halastavak építése, mely munkálatok az 1940-es éveket követően is folytatódtak és ennek nyomán az ohati határban is nagy halastavakat – az ohati-, a gyökérkúti- és a derzsi-halastó – alakítottak ki.

A határhasználat alakulására nyilvánvalóan a felszíni formák és a talajviszonyok is hatottak. Az egykori alacsony szintű ártéri síkság árvízjárta területeit (Alsórét, Ordító, Nagy-Morotva környéke, illetve Saruka, Felsőrét, Teleki rét) réti öntéstalajok, a magasabb fekvésű hajdani árvízjárta vagy árvízzel majdnem elborított hátaakat, szigeteket (Tetemeshát, Pecsér, Gyékényes, a hajdani Nagycsallás, Nagy- és Kis-sziget, Páskom) réti talajok borítják. **A réti talajok a hajdani láptalajokból jöttek létre a vízrendezés után, leggyakrabban agyagon vagy agyagos vályogon.** Humusztartalmuk jelentős, tápanyagkészletük megfelelő, éppen ezért ezen talajok termőképessége a túlságosan nedves esztendő kivételével igen jó. Ez a talaj a Gyékényes és a Pecsér térségében szolonyeces jellegű, vagyis itt a réti talaj elszikesedő változata fordul elő. Az egykori ármentes szint területének nagy részét sztyeppesedő réti szolonyec talajok alkotják. Ezen talajok mindig a réti, talajok szintje fölött helyezkednek el, kialakulásuk azt is jelzi, hogy az **ármentesítés hatására süllyedő talajvízszint következtében a sók kilúgozódása erősödik.** Ez a talajtípus a legmagasabb térszint, a löszös homokot, homokos lösz (Nagytag, Kendertag, Szőghatár-dűlő, Földvár-dűlő, Külső-Ohat buckás felszíne) fedő réti jellegű **csernozjomok és a mészlepedékes csernozjomok** felé mutat átmenetet. Ilyen talajok a buckás területeken fordulnak elő. A legmagasabb részek körüli homokablakok környékén a humuszos homoktalajok a jellemzőek. Külön szólnunk kell még az egykori ármentes térszín legmélyebb felszínét fedő **régi szolonyecről**, amely részben a buckás felszín közé ékelődő egykori legelőket (Csattag-fertő széle), illetve a valamikori ohati pusztá hajdani legelőit borítja. Nem véletlen tehát, hogy ezeken a területeken a legmagasabb rét-legelő aránya.

A művelésági szerkezet változása alapján is jól nyomon követhető a határhasználat módosulása, illetve a talajadottságokhoz történő igazodása.

1. sz. táblázat: Egyek határának művelésági szerkezet szerinti megoszlása 1865-1995 között (hektárban)

Év	Szántó	Kert, gyümölcsös	Rét	Legelő	Erdő	Nádas	Halastó	Kivett	Összes
1865	1217	0	1896	1527	26	75	n.a.	905	5646
1895	2793	46	526	1552	79	135	n.a.	514	5645
1935	3312	69	417	1219	103	58	n.a.	472	5650
1995	6140	85	80	1633	562	304	249	1426	10479

Forrás: Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjövendelme (1865) Földterület. Községsoros adatok 1895-1984 (1895, 1935) Hajdú-Bihar Megyei földhivatal, Debrecen (1995)

Megjegyzés: Az 1865-1935 közötti adatok nem tartalmazzák az ohati határrész jellemzőit.

Elmondható tehát, hogy az ármentesítést követő évtizedekben, a XIX. század végéig az egyeki határban **a szántó részesedése 21,6 %-ról csaknem 50 %-ra emelkedett**, s 1935-ben majdnem elérte az 59 %-ot. Ez alatt a rét- és legelő aránya a nagyon extenzív gazdálkodásra utaló 60,6 %-ról 30 % alá csökkent. Mindez azt is

jelenti, hogy 1865-ben az egyeki határ 82,2 %-a volt mezőgazdasági terület, ám ezen belül a szántó, illetve a rét-legelő hasznosítás részesedése teljesen átalakult.

A műveléságak között **az 1860-as években végrehajtott szőlőskerti telepítés után megjelent a kert-gyümölcsös-szőlő művelési kategória is**, melynek területe azonban csak szerény mértékben növekedett. Érdekességként megemlíthető, hogy a kert-gyümölcsös és a szőlő területe a termelőszövetkezeti telepítések nyomán 1962-ben 144 ha-ra, 1984-ben pedig 253 ha-ra emelkedve érte el a falu határán belüli legnagyobb részesedést.

Ma az egykori ohati határ 1950-es átcsatolásával **megnagyobbodott egyeki határ 58,6 %-át szántóként, 16,4 %-át rét és legelőként, 0,8 %-át kert-gyümölcsösként hasznosítják, vagyis a mezőgazdasági terület 75,8 %-ot tesz ki**. A nádas, a halastó és a művelés alól kivett területek jelentékeny volta, a legelőhasznosítás számottevőbb aránya (15,6 %) is jelzi a kevésbé termőképes szikes talajok jelenlétét. Az egyeki szántóföldek átlagos aranykorona értéke (16,45 Ak/ha) alig kétharmada ugyan a megyebeli szántóföldek mutatójának, ám ez mégis **a Polgártól Egyekig tartó Tiszamente-Hortobágy melléke legjobb adatainak tekinthető**.

Egyek belterületének változása napjainkig

/Vadász István/

Egyek belsőségének kialakulását az az ármentes térszín tette lehetővé, amely félszigetszerűen nyúlik be az egykori folyami árterület 86-89 m tengerszint feletti magasságú területébe. Ez a 90-95 m tengerszint feletti magasságú, és nyugati oldalát a folyóvízi oldalazó erózió támadta és pusztította, asztallap simaságú felszínné téve a belterülettel szomszédos határrészeket. Az ármentes szintet képező buckavonulat dél, illetve dél-kelet felé haladva kiszélesedik és folytatódik a Tiszafüred-Tiszaigar-Tiszaörs határába átnyúló buckavonulatban. Valójában ez a Közép-Tiszavidék területéhez tartozó Tiszafüred-Kunhegyesi-sík egykor folyami hordalékkúpjának legészakibb nyúlványa.

A belterület legmagasabb pontjain előkerült bronzkori leletek arról tanúskodnak, hogy az ármentes szint vízparti részein korán letelepedett az ember. **Egyik legismertebb bronzkori lelőhely a Róka-hát nevű falurész**, a belterület legészakibb, elkeskenyedő része, a Tisza utca - Domb utca - Pacsirta utca- Arany János utca térsége. Itt a Tisza utcából és az egykori Vágóhíd utca telkeiről több alkalommal is kerültek elő bronzkori leletek, melyek egy korabeli településre utalnak. Ez a hely minden bizonnyal igen alkalmas lehetett a megtelepedésre, hisz a belterület legmagasabb pontja: a hagyomány szerint árvízkor még a rókák is ide hózódtak fel. A Róka-hát nevű belterületi résztől délre, mintegy 2 km-re, a mai vasútállomás szomszédságában ötven-száz évvel ezelőtt még létező Szőlőskert nevű településrészen is jelentős bronzkori leletek kerültek a felszínre. A harmadik számottevő, a magasparti elhelyezkedésre utaló lelőhely a mai belterületet legkeletibb pontján, a homokbuckás Szöghatár, illetve Kendertag nevű településrészen az 1970-es évek elején nyitott temető térségében van, ahol az új temető nyitáskor folyamatosan kerültek elő a középső bronzkort jelentő füzesabonyi kultúrához tartozó leletek. A templom dombjának aljából előkerült kelte edénylelet is arra utal, hogy a belterület északi részét a későbbi népek is letelepedésre alkalmas, árvízről védett területnek találták.

A falu középkori magterületére a XVIII. század végétől készült, belterületet is ábrázoló térképekből következtethetünk. Az első katonai felmérés térképén már jól kivehető **Egyek formálódó utcahálózata**. A buckavonulatra települt, észak-déli főirányhoz igazodó, ólaskertes, kétbeltelkes halmazfalú éppen az erőteljes észak-déli irány miatt útifalura emlékeztető települési alaprajzzal válik feltűnővé. A település erőteljes észak-déli tengelye a buckavonulat félszigetet képező irányával magyarázható. Feltételezhető, hogy Egyek ezen útifalura emlékeztető települési alaprajza nem elsősorban magával az „úttal” kapcsolatos, hisz a révhez – amely lényegesen kisebb jelentőségű volt, mint a Csege melletti átkelőhely – vezető út ekkor még nem haladt végig, észak-déli irányban a belterületen. Ez a tengely azonban a templom térségében kiszélesedik, teresedik. A falu szélén több helyen is kerteket láthatunk, vagyis az útifalú jellegű alaprajz halmazosodott.

A halmazos alaprajz a falu népességének gazdasági tevékenységével, az állattenyésztés dominanciájával függött össze. A zsúfoltabb, lakóházsoros belsőség és a még kevésbé rendezett, ólas-szerűs, nem összefüggő, szakadozott kertség (pl. a mai Domb utca térsége, a Badajcs sor déli része, a Hóstya térsége) megléte világosan jelzi, hogy ekkor Egyek a halmazfaluvá válás döntő stádiumában volt.

A település észak-déli tengelye, a mai Fő utca- Tisza utca vonala, a mai Rákóczi utca – Kossuth utca és a Fő utca kereszteződése táján kezdődött délen, ám nem futott végig a település északi széléig, mivel ott **egy ólas-kertes övezet zárta** a falu belterületét (a mai Domb utca táján). Ezt a nem egészen kifejtett fő irányt egy sajátos, „S” alakú utca kísérte, mely a település déli szélén kezdődve egy balra tett kanyarodás után (mai Kossuth és a Deák Ferenc utcán át) az észak felé haladó fő utcát a Csonka és a Vig utcán át keresztezve tovább haladt egy jobbra tett félkörív leírásával a mai Széchenyi utca – Somogyi Béla utca nyomvonalán, megközelítve a belterület legmagasabb részét képező északi faluvéget. Ez a két utca vázat kölcsönzött a halmazos jellegű falualaprajznak.

Az egyenes futású utcából indultak nyugat felé a Tisza irányába, illetve az északra és nyugatra vezető földutak, melyek egy gyűjtőúton át, a Kóta-éren átívelő fahídon vezettek át. Itt kezdődött a dorogmai rév felé vezető földút is, amely fontos volt a folyami átkelőhely megközelítése szempontjából. Az „S” alakú másik vonalból indultak ki a legelőre, illetve a szántóföldekre vezető belterületi utak: a mai Dózsa György, Csokonai és a Hunyadi utcák elődei. A Csokonai és a Dózsa György utcák elődeinek vonala a belterület déli-délkeleti szélén találkozott, s a csomópontba keletről befutott a Csege felől a földút, mely szintén a falu szélét jelentette. A délről jövő országút a falu szélén itt áthaladva, kelet felé fordulva kerülte el Egyek akkori központját, s a mai Bartók Béla utca vonalától egyenesen továbbhaladva a mai Csokonai utca – Béke utca kereszteződésébe torkolva fordult Csege felé. Ettől délre látható egy kálvária jelzés, amely az akkori temető helyét jelölheti. Azaz a mai „Kálváriás temető” már megjelent az 1783-ban készült térképen.

A térképen jól kivehető, hogy a település keleti, északkeleti, északi és délnyugati részén ólas-kertes telkek láthatók, melyek a korabeli belterület gazdasági jellegű tartozékai voltak. A kertek között, a vízzel körülvett belterületről több ponton is (mai Baross utca, Széchenyi utca, nyugaton a Deák Ferenc utca kiszögelései) le lehetett jutni az ártérre. Ez a belterület szélén minden bizonnyal igen erőteljes tereplépcsővel kezdődött, legmélyebb vonalán a belterület keleti, északi részét keretező, szélesebb medrű Bodajcs-érrel, mocsárral, illetve a nyugati oldalt kísérő Kóta-érrel. Mind a Bodajcs, mind pedig a Kóta egy-egy fokon át kapcsolódott az akkor már Hótt-Tiszának nevezett vízhez, mely minden bizonnyal csak néhány száz évvel korábban fűződhetett le végleg az élő, ám medrét gyakori árvizei miatt is többször változtató folyóról.

A XIX. századi hatalmas gazdasági és társadalmi átalakulás nyilvánvalóan a belterület alakulására is jelentékeny hatással volt. Elég csak arra utalni, hogy az 1820-as években Egyeken már 345 ház állott, a lakosság száma pedig elérte a 2570 főt.

Az 1890-es években készült kataszteri térképek már jelzik, hogy a belterület telkei a buckavonulat adta terepet maximálisan kitöltik. A beltelkek egyre inkább aprózódnak, a kertövezetek részben beépülnek, a magaslatokon, illetve a nagyobb tömbök térségében zegzugos utcahálózat alakul ki. Mindezzel együtt a belterület tényleges mérete az 1780-as évekhez képest 100-120 esztendő alatt alig növekedett. Ugyanakkor a belterületről délre, a temetőn túl az 1860-as években a Homok dűlőnek nevezett részen kialakult a szőlőskert. Ettől délre, tehát a történelmi faluközpontról 1,5-2 km távolságban épült meg 1890-91-ben a Debrecen-Füzesabony, illetve az évszázad végére Ohat-Pusztakócs-Polgár közötti helyi érdekű vasútvonal. Az előbbi vonal mentén Egek vasútállomása, mely a belterület továbbfejlődésének távlatait a továbbiakban majd jelentősen befolyásolja.

Az 1910-es években kiadott térkép utcahálózatát áttekintve megállapíthatjuk, hogy a falu alaprajzára továbbra is az észak-déli főirány a meghatározó. Már egyértelműen kirajzolódik a belterület fő tengelye, a mai Fő út – Tisza út vonala, amely végighúzódik az egész településen és a belterület észak-nyugati csücskénél lép ki a településről. Ezzel a vonallal párhuzamosan kialakult egy másik szerkezeti vonal is, a Somogyi Béla utca – Széchenyi utca vonala, amely délen, a templom körüli teresedés után a Hunyadi utcában folytatódik és kiszélesedve tart a legelők

felé. A Hunyadi utca, a Csokonai utca és a Dózsa György utca, valamint a falu nyugati részének gerincét képező Deák Ferenc utca futása sugárszerűnek mondható, mivel mindegyik egy teresedésből vagy körútszerű alakzataból indul a település pereme felé, megteremtve a belterület és a külterület szerves kapcsolatát. A korabeli belterületen még mindig jól látszanak a halmazfalura jellemző morfológiai jegyek. Ezek egyik megnyilvánulási formájaként a település több pontján alakult ki zezugos úthálózat (pl. a mai Domb utca – Pacsirta utca térsége), zsákutcás településrész (pl. a mai Széchenyi, a Baross, a Nefelejcs utca térsége). A halmazfalú településrészi megnyilvánulása a Hóstya nevű falurész is, amely elaprózott, egykori zsellérlakóira emlékeztető telkeivel, a legősibb településmagtól való különállásával is utal a belterületen belüli hajdani társadalmi tagolódásra. A belterület délnyugati részén, a mai Blaha Lujza – Dankó Pista – Magyar Imre utcák térségében szintén jól látható a Cigánytelep. Jellemző még, hogy a falu belterületének az egykori árterekre néző peremén már kialakultak a féloldalas utcák, délkeleten, keleten a Bodajcs-sor (ma Eötvös utca), a nyugati peremen pedig a Kóta-sor (ma Fásor utca). A belterület déli részén, a mai Bartók Béla utca déli oldalán már kialakult a kettéosztott temető, mely a méneskúti legelőre járt. Mellette haladt el a legelő felé vezető, majd Nagyivánra vivő földút, melynek a belterületről kilépő torkolatánál helyezkedett el a vásártér, ahol a XX. század elejétől tartottak országos vásárokat. A település peremén, tehát távolabb a lakott területtől épültek fel a korabeli gőzmalmok. Az 1910-es években már két, napi 100 q-nál nagyobb órlelési kapacitású gőzmalom is volt Egyeken: a temetőtől délre Erhardt József gőzmalma, a csegei út mellett pedig Hegyi József gőzmalma. Az Erhardt József gőzmalma szomszédságában lévő hajdani izraelita temető minden bizonnyal a falubeliek első zsidótemetője lehetett, mivel ettől a helytől délre, néhány száz méterre a vályogvető gödör partján is kialakult egy újabb izraelita temető.

A temetőtől, illetve a méneskúti legelő belterület alá nyúló részétől félre jött létre az 1860-as évektől az egyeki szőlőskert, mely a Tiszafüred-Tiszaörs felé vezető országút mellett alakult ki. Ennek déli peremén épült meg a vasútvonal úgy, hogy a szőlőskert végében az országútról bekötőút vezetett az állomáshoz, melyet a szőlő másik oldalán, a méneskúti legelőn át, a gőzmalom és a vásártér felől is meg lehetett közelíteni a faluból. A fontosabb irány mégis inkább a mai Fő utca felőli bekötés volt, ennek torkolatánál kezdődött meg a szőlőskert lakóövezetté válása, mivel a XX. század elején már néhány lakóház is megépült a mai Vasút utca – Fő út torkolatában. Szólunk kell még a temető és a szőlőskert között kialakított Erzsébet királyné (1837-1898) emléktérről, melyet a XIX-XX. század fordulójának táján neveztek el a magyarok körében nagy népszerűségnek örvendő, szomorú sorsú királynéről, Ferenc József feleségéről.

A vasútvonal belterülettől távolabb történő kiépítése, a Szőlőskertnek a homokbuckás vonulaton való kialakulása hosszú évtizedekre meghatározta a belterület további terjedésének irányát. Erre annál is inkább szükség volt, mivel Egyek népessége a XIX. század utolsó harmadától rohamosan gyarapodott. 1869-ben 3827, 1900-ban 5559, 1920-ban 6451, 1930-ban pedig 7875 fő volt a lakosság száma. Mivel a belterület továbbfejlődése csak az 1920-as évektől bontakozott ki, elmondható, hogy a tulajdonképpeni XVIII. századi méretű belterületen 120-130 esztendő alatt 1273-ról 6451 főre, azaz ötszörösére növekedett a lakosság száma. Mindeközben a lakóházak száma is gyarapodott, hisz az 1787-ben még 170, 1828-ban 345 házból álló faluban 1880-ban már 674 lakás, 1930-ban pedig 1449 lakás

volt, ami a lakásállomány több, mint nyolcszorosára való emelkedését jelenti. Ez a tény mind a belterületi telkek aprózódására, mind pedig a zezugos, egyre több belső tömböt feltárni egyekvő utcahálózatra magyarázatot ad.

Mindezen folyamatok nyilvánvalóan hozzájárultak ahhoz, hogy a belterület az 1920-as, 1930-as években jelentősen bővült. A méneskúti legelő feluhoz közeli térségében jött létre az ún. Újtelep, a Nagyivánra vezető földút (a mai Béke utca) mentén a vasútvonal felé terjedve. Ennek központi részén épült fel az újtelepi, négytantermes iskola, 1932-ben, s körülötte sorra jöttek létre az új és újabb utcák (Óvoda, Csalogány, Mocsár, Ady Endre, Vörösmarty, Damjanich, Ságvári, Tópart, Bem, Táncsics, Petőfi utcák). Ez a telep két irányba fejlődött: egyrészt a csegei úttól délre eső homokbuckás vonulaton, másrészt a vásártértől délre fekvő vályogvető gödör és a vasútvonal közötti helyenként mélyebb fekvésű (de 90 m tszf magasságtól ritkán alacsonyabb felszínű), s ezért építkezésre csak az ármentesítés és a belvízelvezetés után alkalmasnak tűnő legelőterületen. Közben a Szőlőskert déli részén, a Vasút utca környékén is elkezdődött a lakóházak térhódítása. A Vasút utca – Fő utca – Kurucz utca térségében ekkor épültek az ún. ONCSA-házak, melyek a korbéli szociális lakásépítési programhoz kapcsolódtak. Tény, hogy ez a területbővülés mind a lakásállomány, mind pedig a népességszám emelkedését lehetővé tette, hisz 1949-re már 1810 lakás volt a faluban, ahol 8630 fő élt.

1950-től többféle változás következett be a belterület alakulásában. Egyrészt ekkor csatolták Egyekhez az ohati határrészt, melynek következményeként nem pusztán a külterület kiterjedése, hanem a belterület is változott, mivel fokozatosan kialakultak a mai már egyéb belterületként nyilvántartott településrészek: Ohat és Telekháza. A korábbi debreceni határban a Belső—Ohat részen Ohat néven a korábbi Gődénykastély szomszédságában lévő uradalmi cselédházakból, majd állami gazdasági típuslakásokból alakult ki csoportos település, ahol 1960-ban 270, 1980-ban 182, 1990-ben pedig 151 fő lakott. A csoportos település elindult ugyan a községgé fejlődés útján: művelődési ház, vegyesbolt, italbolt is létesült a mezőgazdasági telepen, ám később ez a fejlődés megtorpant. Ma már igen elhanyagolt, hiányos infrastruktúrájú településképződményként jelzi az egykori kezdeményezés megghiúsulását.

A valamikori debreceni határ külső-ohati részén jött létre Telekháza, mely a középkori, 1660 után végleg elnéptelenedett Ohat falu helyén keletkezett. Az első katonai felmérés szerint itt néhány telek és ház már a XVIII. század végén is létezett. 1930-ban 357 fő lakott a külső-ohati területen, így az 1950-es közigazgatási változáskor már egy népesebb csoportos település kapta a Telekháza nevet. 1960-ban már 7598 főnyi lakossága volt a falunak, mely 1980-ban 622, 1990-ben pedig 648 főnyi állandó népességgel rendelkezett. A 221 lakóegységet magába foglaló falu szabályos alaprajzú település, melynek 7 utcája sakkáblaszerű elrendezést mutat. A csegei országút mellett kialakuló településen az 1950-es években az egykori Vásáryuradalom gazdasági központja körül hozták létre a fiókpostát, közigazgatási kirendeltséget tartalmazó centrumot, majd a főutcán, a valamikori monostor feltételezett helyén iskola is alakult. Italbolt, vegyesbolt is épült, sőt önálló vízműtársulatot is alapítottak.

Az egri káptalani uradalom egykori gazdasági központja köré, tanyák besűrűsödésével jött létre a füredi útfélben a Félhalom nevű település, mely alaprajzát tekintve tipikus **útifalu**. Kezdetben kizárólag az országút mellett épültek meg a lakóházak, majd később jött létre 4 mellékutca. Bár italtolton és vegyesbolton kívül más szolgáltatási intézmény nem jött létre a településen, ám a falu kiváló közlekedésföldrajzi helyzete – legtávolabbi pontja is alig fekszik 300-400 méternyire a vasútállomás, illetve az Egyek központi belterületétől egyébként távoli 33-as számú főútvonaltól – lehetővé tette az ipartelepítést. Félhalomra telepítették az 1970-es években a MEDICOR-gyár telephelyét, illetve a Magyar Honvédség egyik fontos ellátó bázisát, melyhez ipari vágány is épült. Az egyeki vasútállomás szomszédságába települt aszfaltüzem és a nádfeldolgozó üzem is közeli. Bár a településen az 1960-as évektől 70-80 lakóház létesült, az 1960-as 304 főnyi lakosság mára 203 főre csökkent. **Jellegzetes településképződménye Egyeknek az Attila-telep nevű falurész,** mely a Korcovágy nevű határrészen tervszerűen telepített, szabályos alaprajzú, 4-5 utcából álló településként jött létre. A 14 db típusházból épült csoportos településen 1960-ban még 280 ember lakott, számuk az 1990-es évekre már mindössze 14 főre csökkent.

Maga a központi belterület az egykori Szőlőskert teljes beépülésével bővült. A Zrínyikert, a Rákóczikert, az Erzsébetkert sorra beépült, a Fő út egykori lakóház nélküli szakaszán lakótelkek alakultak, a régi temetők és a valamikori Erhardt-malom környékén utcákat (Tavaszi, Őszi, Téli, Árpád utcák) nyitottak, s az 1960-as évek végén a vásártér is kiköltözött a csegei út mellé. Éppen a régi vásártér környékén, a Hunyadi utca mentén jött létre az új településközpont, mely elsősorban intézményi-szolgáltatói centrummá vált. Itt találhatóak az egészségügyi intézmények (közeti orvosi, gyermekorvosi, fogorvosi rendelők, gyógyszertár), a pénzügyi, kereskedelmi, vendéglátói, egyéb létesítmények (takarékszövetkezet, étterem, áruház, piactér, könyvtár, mezőgazdasági szövetkezeti irodaház), valamint a vásártár helyén kialakított sporttelep. Azaz itt olyan intézmények jöttek létre az 1970-es években, amelyek az alapfokú ellátást meghaladva bizonyos mértékben a falusi funkcion túlmutató tényezők. **A belterület ezen beépülésével Egyek lényegében véve egy kettős/vagy osztott településcentrummal rendelkező településsé vált.** A történelmi centrumot a templom környékén találjuk, ahol az 1890-es években épült községháza, az 1910-es években első emeletes épületként épített, állami iskolaként tisztelt, mára többtantermes általános iskolát befogadó épület, valamint a Népházból kialakított művelődési ház és több kereskedelmi egység található. Az itt áthaladó Fő utca a Tisza utcával együtt képezi a település hagyományos közlekedési tengelyét, mellyel csaknem párhuzamosan fut a templom szomszédságából induló Hunyadi utca, amely az újabb településközponton át megy a vasútállomás felé. **Vagyis a megkettőzött településcentrum a települést is kettős tengelyűvé tette.** Ez az átalakuló települések egyik jellegzetessége. **Egyek esetében azonban további gondok forrása a hagyományos településszerkezethez kötődő átmenő forgalom körülményes volta. Ez ugyanis a tradicionális északi-déli (a dorogmai átkelőhelyre menő) tengelyt és a kelet-nyugati (Tiszacsegére vezető) irányt követve, a belterületen hajtúszerű kanyart téve halad át a településen, csökkentve az út áteresztőképességét, megterhelve a belterület belső forgalmát.** Az említett változások következtében ma már a központi belterület kiterjedése csaknem kétszerese a XX. század eleji településnek (ma a központi belterület nagysága 319 ha).

A lakóházak száma 2108 (1990), tehát a belterület bővítésével a XX. század második felében mintegy 350-400 db-bal gyarapodott a lakásállomány. Mindezzel együtt **Egyek belterületének szerkezete mégis őrzi a település archaikus, halmazfalu jellegét.**

b.)A legközismertebb értékek

Régészeti értékek

EGYEK NAGYKÖZSÉG egyedülálló értékei a kunhalmok, ezek között is helyi sajátosság az ún kettős halmok gyakori előfordulása.

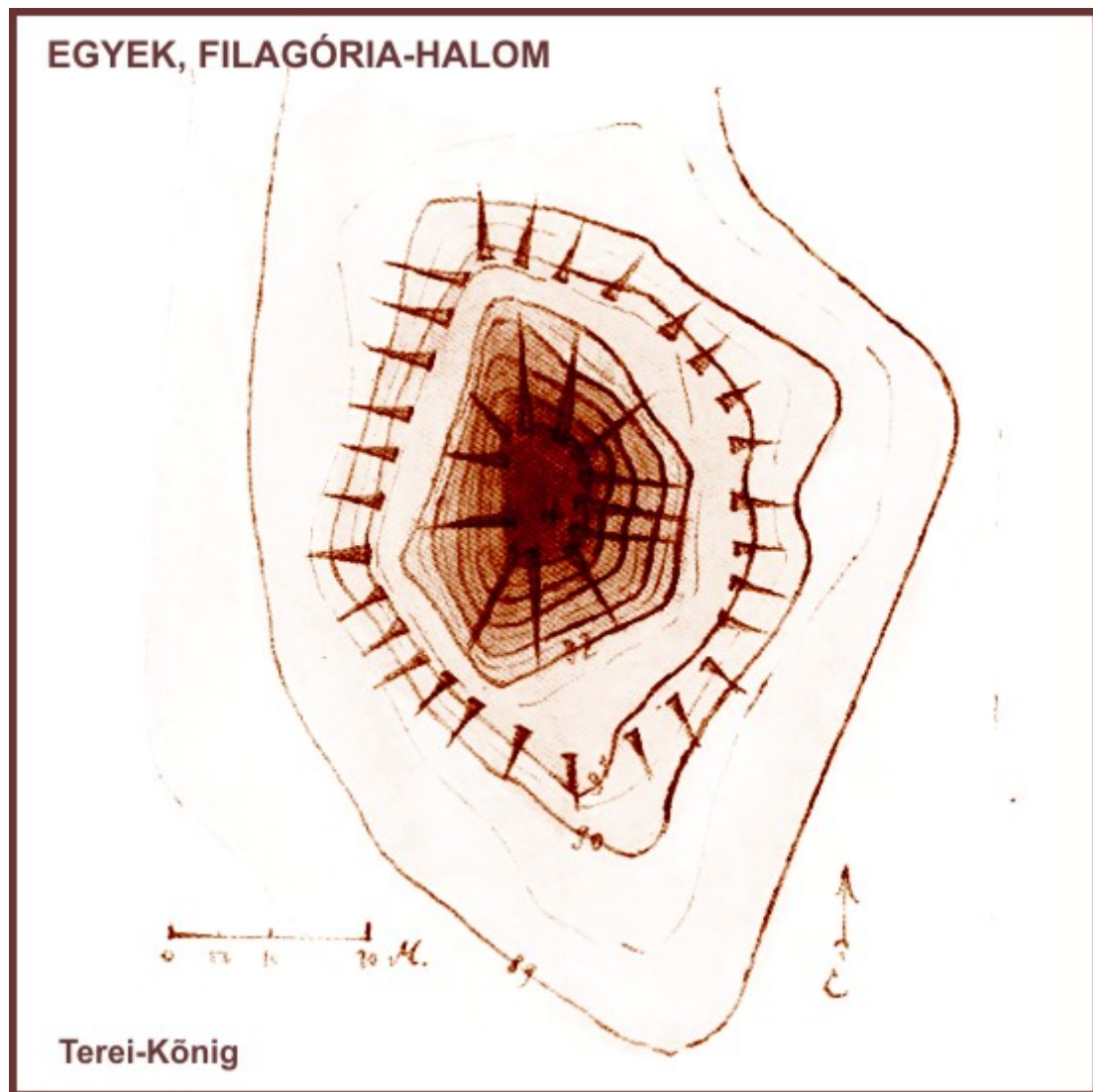
A legjelentősebb regisztrált halmok a következők:

- 1.)Telekháza
- 2.)Telekháza
- 3.)Kendertag
- 4.)Ásott-halom
- 5.)Papp-halom
- 6.)Kétöklű
- 7.)Szöghatár-halom
- 8.)Gyenge-halom
- 9.)Koncz-halom
- 10.)Cseppentő-halom
- 11.)Tökös-halom
- 12.)Nyerges-halom
- 13.)Fene-halom
- 14.)Peczen Pál halom
- 15.)Földvár-halom
- 16.)Csípő-halom
- 17.)Kis-Csípő-halom
- 18.)Nyárjas-halom
- 19.)Nagyszék-halom
- 20.)Gyökérkút, Nyugati-főcsatorna
- 21.)Bojár-halom
- 22.)Felső-Bojár-laponyag
- 23.)Kis-Mélyföldes-halom
- 24.)Duna-halom
- 25.)Völgyes-laponyag
- 26.)Haletető-medence
- 27.)Névtelen-halom
- 28.)Pusztakócs
- 29.)Templomdomb
- 30.)Belterületi halom 1.
- 31.)Belterületi halom 2.
- 32.)Papi-föld 1.
- 33.)Papi-föld 2.
- 34.)Gyepre Járó-dűlő
- 35.)Római katolikus templom
- 36.)Telekháza 3.

- 37.)Fő utca
- 38.)Kossuth Lajos utca
- 39.)Pota-köz
- 40.)Vasútállomás
- 41.)Tisza utca
- 42.)Rózsás-telep
- 43.)Rózsási-erdő
- 44.)Tiszafüredi országút árka mellett
- 45.)Fő utca 2.
- 46.)Attila-telep
- 47.)Szöghatár
- 48.)Tag
- 49.)Tópart u. 10.
- 50.)Erzsébet kert
- 51.)Rókahát dűlő
- 52.)Külsőohat-Kissziget (azonosítatlan)
- 53.)Határ (azonosítatlan)
- 54.)Területe (azonosítatlan)
- 55.)Tiszafüredi út (azonosítatlan)
- 56.)Egyek község belterülete (azonosítatlan)
- 57.)Falutól K-re (azonosítatlan)
- 58.)Nagy Kálmán telke (azonosítatlan)

A mai Magyarország területére eső, a honfoglalás után épült vár, amely nyoma alig található, felszíni maradványai csekélyek, esetleg egyáltalán nincsenek.

Egyek-Filagória halom,Ohat /Csorba,Dénes,Terei/(Hajdú-Bihar)

Építészeti jellegű értékek

Egy kis magaslaton áll a műemlékileg védett 1804-ben épített, késő barokk stílusú templom, Szent Péter és Szent Pál kőszobraival. A hatalmas főoltárkép a Szentcsaládot ábrázolja, Kováts Ferenc egri művész alkotása.

A Szent József tiszteletére szentelt templomot Benke László négy nagyméretű freskója díszíti: három a mennyezeten, egy az apszison.

A diadalív előtt látható Szent Imre reliefje, amelyet 1931-ben, a Szent Imre-emlékév tiszteletére helyeztek el. A templom közelében áll a Nepomuki Szent János-szobor.

További nevezetességeink a késő középkori Római Katolikus Temetőben találhatóak meg, nevezetesen:

- A temető bejárat képe a Kálvária dombbal és a sírkamrával,
- Egyedülálló kettős- és hármaskereszt.

Helyi érdekesség az iskola épülete. Az épület a székely házak stílusát követi. Az 1925-ben emelt iskola homlokzatán a vérszerződés harmonikusan felépített jelenetét láthatjuk, tengelyében Árpáddal és a magyar címerrel.

Egyek főterén áll **az első világháborús emlékmű**, amelyen Krisztus tart karjaiban egy elesett katonát. A dombormű Horváth Béla alkotása.

A megújuló Polgármesteri Hivatal épülete bővíti a helyi értékvédelem körét, mivel az utcáfront, földszintes zártorú beépítés a kisvárosi karakter egyik legfontosabb eleme

Egyek népi építészete jellegzetes, napsugarat utánzó fa oromzatával egyedi érték, az alföldi népi építészet sajátos változata. A faluban több mint 60 lakóház viseli magán ezeket a jegyeket.

EGYEK és térsége a magyar népi építészet ún. FÖLDHÁZ ÉPÍTŐ KULTURTÁJÁN belül helyezkedik el.

A lakóházak általában egymenetesek, három osztatúak.

A tornác jellegzetes építészeti elem. Előfordul a lopott tornác. A Hunyadi út 49-es számú ház kódisállással épült.

A népi lakóházak megjelenésére rányomta bélyegét, hogy a községben a századforduló táján jelentős kézműipar működött. A település híres asztalos mestere volt Zsibók József, aki nagyon szép oromfalakat (**vérték díszítéseket**) készített.

Néprajzi szempontból Egyeken ezek az oromfalak, **vérték díszítések** a legértékesebbek, melynek külön mintakönyve is volt. Ez a népi kézműipar művészi jellegű volt.

A XX. század elején terjedt el az az „új” megoldás, mikor a ház padlasterét előlről bedeszktázták. Mivel a deszka viszonylag könnyen munkálható, ezért az építkezők díszítő motívumokkal látták el.

A vérték díszítése az alábbiakra terjedt ki:

- - felső kisháromszög
- - a nagy háromszög
- - nádszegély
- - vízvető
- - szellőző nyílások

Eleinte a katolikus vallású lakosság **keskeny kereszt motívumokat** használt.

A felső háromszög díszítése ritkább, de ahol díszítették, ott leginkább a stilizált virág, a lemenő nap és egyéb játékos motívumok is előfordultak. Gyakran a tulajdonos neve és az építési év is feltüntetésre került.

A kicsipkésítés, illetve a hullámvonalak szintén gyakori díszek.

A nádszegély tartó csatok szintén gyakran virágmotívumokat kaptak. A Bourbon liliom díszítés itt is jellemző volt.

A házvég díszítése mind-mind a házépítő nép szépség utáni vágyát és gazdag fantáziáját mutatja.

A község népi építészeti értékeinek felmérése megtörtént. Az első jelentős kutatási anyag, melyet Pataky Emőke végzett Európa Nostra díjat nyert. Sajnálatos módon ez az értékes anyag napjainkban nem fellelhető. A helyi önkormányzat a 2000-es évek elején ismét felmérte az építészeti értékeket és annak térinformatikai adatbázisának feldolgozása is megtörtént, melyet Egyek Önkormányzata a rendelkezésünkre bocsájtotta a környezetvédelmi program részeként /98/2002 (VI.27.) számú képviselőtestületi határozattal alábbiak szerint :

Épületek, részletek

EGYEK KÖZSÉG

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Ady E. út 49	1916	Hubert Böck	
Ady E. út 5	1716	Arany András	
Arany J. u 14	687	Besenyei Béla és neje	
Árpád út 2	235	Bocsi János Lenin u 22	
Árpád út 6	239	György János és felesége	
Árpád út 8	241	Elek Kálmán	
Baross út 24	448	Sárai Béla és felesége (meghaltak)	
Baross út 22	456	Szincsák Józsefné	
Bartók B. út 16	96	Kovács József és felesége	
Béke út 16	2022	Domán József	
Béke út 24	2030	Hegyi Károly és neje	1878
Béke út 17	1727	Murvai Ferencné	
Béke út 30	2035	Szabó Józsefné	1947
Béke út 21	1740	Iskola	
Béke út 36	2042	Szincsák Sándorné	1924
Csokonai út 69	2348	Ádám Béláné	
Csokonai út 67	2347	Fodar Béla	1928
Csokonai út 49	2334	Kalmár István	
Csokonai u. 36	307	Rente István	
Damjanich út 22	2086	ifj. Hideg József	
Damjanich út 24	2087	Katona Lászlóné	
Damjanich út 32	2109	Göndör Pálné	
Damjanich út 34	2110	Csepregi Mária	1957
Deák Ferenc út 21	759	Szabó Sándorné	
Deák Ferenc út 39	772	Grendorf Miklós és felesége	
Deák Ferenc út 59	782	ifj. Fehér István	
Deák Ferenc út 63	791	Homonnai Kálmán	
Deák Ferenc út 75	798	Plaskó Józsefné	
Deák Ferenc út 5		Régi napközi	
Domb u. 2	664	Vaszilkó Ferencné	
Domb u.10	660	özv. Varga Miklósné	
Domb u. 33	653	Németh Zoltán	
Dózsa Gy. u. 62	382	Mikula Tamás és felesége	
Dózsa Gy. u. 50	376	Agócs Andrásné és 1 bts	
Dózsa Gy. u. 33	350	Oláh József és felesége	1902
Dózsa Gy. u. 34	369	Trungel István és felesége	
Dózsa Gy. u. 22	362	özv. Szekeres Istvánné és 6 bts	

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Dózsa Gy. u.18	360	Nagy Zoltánné Csepregi Karolina	
Dózsa Gy. u.13	339	Urbán Györgyné Lajtos Mária	
Dózsa Gy. u. 4	353	Kiss Mihály	
Eötvös u. 15 / K - 20/	495	Tarkó László és felesége	
Eötvös út 34	417	Kovács Györgyné és 2 bts	
Eötvös út 52	399	Szincsák Istvánné	1883
Eötvös út 65	443	Ádám János	
Erzsébet u 4	1621	Arany Ignác	
Erzsébet u. 6	1622	Molnár András	
Erzsébet u.12	1625	Kalmár István	1932
Fő tér	543	Plébánia (Katolikus Egyház)	
Fő tér	535	Templom	
Fő tér 27	544	Posta hivatal / Postaigazgatóság	
Fő tér 63	999	Száli Józsefné	
Fő út 3	8	Önkormányzat	
Fő út 57	36	özv. Vince Pálné	
Fő út 61	1000	Csepregi Iászló	
Gólya út 15	287	Szegedi Józsefné	
Hunyadi út 123 /K6/	1102	Badonszki Józsefné	
Hunyadi út 103 /K 7-8/	1084	Özv. Nagy Ferenc és 5 bts	
Hunyadi út 99	1082	Trungel István és felesége	
Hunyadi út 97	1081	Kovács Lajos és felesége	
Hunyadi út 77	1061	Fochter Vilmos	
Hunyadi út 47	267	Asztalos András	
Hunyadi út 49 /K 10/	266	özv. Borbély Jánosné és 2 bts	
Hunyadi út 38	218	Csépke Istvánné	
Hunyadi út 31 /K 13/	141	Domán Józsefné	
Hunyadi út 28	173	Kovács Lászlóné	
Hunyadi út 22	170	Kovács István	
Hunyadi út 18	168	Trungel Mátyásné	
Hunyadi út 16	167	Kiss József és felesége	
Hunyadi út 9	152	Mag Mátyás	
Hunyadi út 8	163	Sándor Jánosné	
Hunyadi út		Étterem – Áruház	1970 körül
Hunyadi út		Mozi – Kultúrház	
Lehel út 10	179	Fehér József és felesége	
Nefelejcs út 5	117	Herbák Gáborné	
Nefelejcs u. 10 /K - 14/	130	Vámosi József	
Nefelejcs u. 18	134	Bódi Erzsébet	1891

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Ősz út 14	1632	Vincze Béla és felesége	1920
Ősz út 18	1634	özv. Varga Sándorné és 3 bts	
Ősz út 20	1635	Mucza Lászlóné és 1 bts	
Ősz út 19	1236	özv Szegedi Józsefné	
Ősz út 21	1235	Major Mátyás és felesége	
Ősz út 23	1056	Trungel Miklós és 2 bts	
Ősz út 26	1639	Ruzsányi János és felesége	
Ősz út 30	1641	Kovács László és felesége	
Ősz út 27	1058	Patai Györgyné és 3 bts	
Ősz út 29	1059	Csepregi János	
Petőfi út 3	2058		
Petőfi út 7	2062	Turchany David	1922
Petőfi út 9	2065	Köteles Ignác	1922
Petőfi út 11	2066	Menyhárt Józsefné	
Petőfi út 14	2100	Birkholz Rolf és Waltraud	
Petőfi út 17	2073	Kocsis Zoltán	
Petőfi út 43	2173		
Petőfi út 42	2206	Tarti Zoltánné	1920
Petőfi út 50	2210	Tarti Zoltánné	
Petőfi út 57	2160	Lengyel Józsefné	1938
Ságvási út 3	1793	Varga Andrásné	
Ságvási út 5	1796	Bukta József	
Ságvási út 13	1804	Hajdú Sándor	
Ságvási út 25	1815	Csirmadia Zoltánné	
Ságvási út 30	1858	Csepregi Bélané	
Ságvári út 40	1954/1		
Ságvári út 44	1959	Kovács András	
Ságvári út 51	1945	Molnár József	
Somogyi út 14	611	Németh Mátyás és felesége	
Somogyi út 35	584	Gabriele Renate Stufler	
Somogyi út 43.	592	Balla Ignác	
Somogyi út 22	608	Mucza Imre és felesége	
Széchenyi út 21	472	Csepregi Józsefné	
Széchenyi út 53 /K - 17/	505	özv. Szendrei Lajosné	
Széchenyi út 61 /K - 17/	501	Len István	
Táncsics út 58	2159	Ádam Zoltánné	
Táncsics út 61	2144	Csepregi József (Dunakeszi)	1926
Táncsics út 53	2136	Déak Laszlóné	

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Táncsics út 36	2182	Debrödi Mátyás	
Táncsics út 22	2077	Forgács Imréné	
Táncsics út 14	2068	Szincsák Ferenc	
Táncsics út 8	2063	Turchany David	
Táncsics út 2	2054	Szikszai Andrásné	
Táncsics út 7	2016	Király József	
Tavaszi út 1	1335	Budai Mihály	1923
Tavaszi út 2	256	Dögei Lajosné	
Tavaszi út 3	1340	Szanyi Józsefné	
Tavaszi út 6	258	özv. Bódi Lőrincné	
Tavaszi út 8	259/1	Fricz József és felesége	
Tisza u. 37	616	Budai Antalné	1922
Tisza u. 65	682	Kalmár Péterné	1878
Tisza u 79	671	Molnár Ignác	
Tisza u 75	677	özv. Tardi Lászlóné	
Tisza u. 77	676	Kanalas Sándorné	
Tisza u. 21		GAMESZ	
Tópart út 31	2221	Illés Pál	1926
Tópart út 25	2260	Lajtos Kálmán	
Tópart út 44	2155	Vigh Jánosné	1924
Vörösmarty út 14	1767	Oláh Ferencné	
Vörösmarty út 16	1768	Berkes Imréné	
Vörösmarty út 20	1772	Ugrai János	
Vörösmarty út 30	1783	Gajdics Péterné	
Vörösmarty út 34	1894/1	Bálint János	
Vörösmarty út 44	1899	Domán Béla	
		GRANÁRIUM	

TELEKHÁZA

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Lenin út 4	2501	Lakatos István	

Cím	Hrsz.	Megnevezés/Tulajdonos	Építés éve
Kunhalom		Szőghatár - halom	

A legnagyobb probléma a vályog, mint építőanyag, melynek utólagos szigetelése jelentős műszaki feladat.

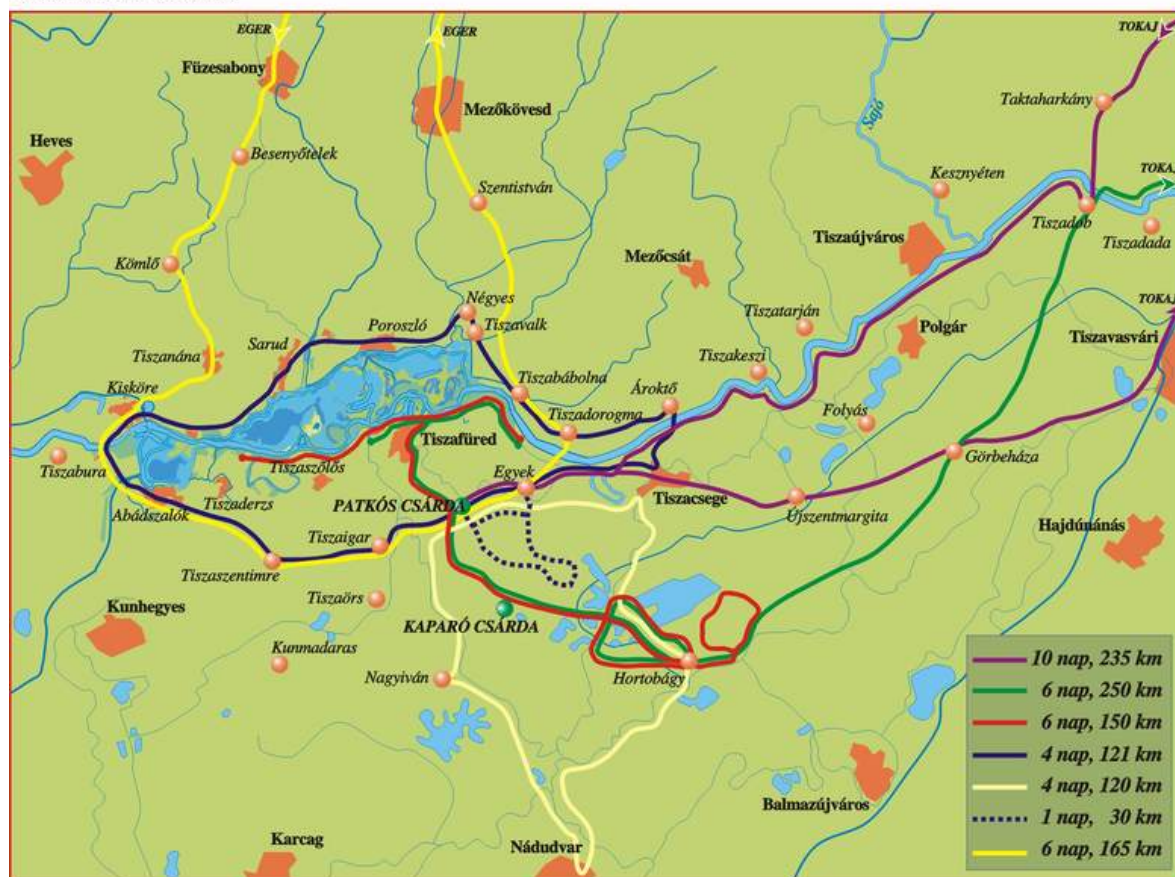
Ugyanakkor tény, hogy az idegenforgalom számára is vonzó archaikus falukép csak jelentős falu felújítási programokkal érhető el.

A lehetőségek ellenére statisztikailag is reprezentálható idegenforgalom a településen még nem alakult ki. 1995-ben felépült az első magánkézben lévő panzió. 17 férőhelyénél már jelenleg is nagyobbak az igények. A kereskedelmi, vendéglátóipari szolgáltatások jól kiépültek, a sok új lakás megteremti a fizetővendég szolgáltatások jól kiépültek, a sok új lakás megteremti a fizetővendég szolgáltatás alapvető feltételeit.

b.)Hagyománnyá vált ünnepek, hagyományteremtő rendezvények , mint

Minden évben augusztus 20.-án színes programmal ünnepelik Szent István király államalapítását., mely már helyi hagyománnyá vált .A rendezvény helye az egyeki és tiszadorogmai Tiszapart kompkikötő. A programot gazdagítják különböző sportversenyek, vetélkedők, főzőverseny, népzenei találkozó, vidám kabaré műsor, valamint tűzijáték. Különböző árusok kínálják portékáikat a kíváncsiskodó embertömegnek.. A Tisza folyó közelsége révén lehetőség nyílik horgászatra, a közelben található Patkós Csárda pedig a lovaglás szerelmeseinek biztosít kellemes programot. Egyeken az állatvilág legnagyobb értékét a madarak képviselik.

A lovas turizmus régi és új hagyományokra épül.

Tisza-tavi lovastúrák**c.) A település híres szülötte**

Ádám Zsigmond (Egyek)

1906. jún. 19.–Bp. 1962. máj. 25.): az első mo.-i gyermekváros megszervezője és vez.-je (Hajdúhadház, 1946–1949.). 1931-ben szerzett Szegeden tanítóképző int.-i tanári okl.-et, 1947-ben Debrecenben bölcsészdoktorrá avatták. Curgón (1931), Miskolcon (1932–1937), Bp.-en (1937–1946) tanítóképző int.-i tanár. 1949 után gyermekvédelmi szakértőként dolgozott, 1958-ban a soponyai gyermekváros megszervezésére és vezetésére kapott megbízást. – F. m.: A problematikus gyermek. Bp. 1942. – Ir. Emlékkötet ~ gyermekvédő pedagógusról. Debrecen, 1990.

d.) Természetvédelmi vonatkozású értékek**A közelmúltban rehabilitált természeti értékek**

AZ EGYEK-PUSZTAKÓCSI MOCSARAK, mint a Hortobágyi Nemzeti Park /UNESCO VILÁGÖRÖKSÉG VÉDELMI TERÜLET bemutató területe részben meglévő, de a rehabilitáció által már új értéként is kezelhető

A 26 km hosszú, kerékpáros tanösvény a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság 33-as számú főközlekedési út mellett található Nyugati Fogadóháztól indul. A

Fogadóházban kerékpár bérelhető. Szakaszonként gyalogosan is bejárható. Használatban lévő földutakon vezet, melyek esős időben sárosá, kerékpárral járhatatlanná válhatnak.

A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság Nyugati Fogadóháza a kiinduló állomás. A galérián kiállítás tekinthető meg. A kerékpárosok innen a hajdani sószállító úton indulhatnak el. A gátra fölérve beláthatunk a nádasba. Itt tábla található, ahonnan egy 900 méter hosszú dongaúton séta tehető a Fekete-rét mocsarába; a végén egy madármegfigyelő-toronyból nyerhetünk bepillantást a természetbe.

A Góréstanyánál egy tábla ismerteti minket a Filagóra-kurgán kapcsán a halom és a kurgánok, kunhalmok történetével. A csatorna partján a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság madárrepatériáló-telepén folyó munkáról is tábla, az állatokról pedig kisméretű fajismertető táblák adnak bővebb felvilágosítást. A tanyától becsónakázva újabb megfigyelő-toronyhoz lehet eljutni.

A Meggyes-csárda mellett szintén tábla áll, valamint megtekinthető annak kiállítása is.

Madármegfigyelő-torony áll a 33-as főközlekedési út közelében is, amelyet az autóval érkezők könnyen meg tudnak közelíteni.

A táblákon keresztül megismerhetők a terület értékei

1. tábla: A Fekete-rét

Az Egyek -pusztakőcsi mocsárrendszer legmélyebb, alapvetően állandó vízága, azonban az évi vízszintingadozás jelentős. A 450 ha-t meghaladó terület rehabilitációjára 1976 és 1982 között került sor, amikor megépültek a vízpótlást biztosító csatornák. Az árasztáshoz felhasznált vízmennyiség átlagosan évi 1,2 millió köbméter. A pallóúton végighaladva megfigyelhető a növényzet mozaikos elrendeződése, valamint az itt előforduló három élőhely típus.

Nyíltvizes tisztások

A hínárnövények egy része lebeg, mint pl. a *sulyom*, míg más fajok, mint pl. a *tündérrózsa* gyökerükkel az aljzathoz rögzülnek, csak levelük úszik a vízfelszínen. Más növények teljesen, vagy csaknem teljesen a vízfelszín alatt élnek. A sekélyebb vízzel borított helyeken a *kolokán* nyújt fészkelő helyet a *szerkőknek* és itt épülnek a *vöcsök* tutajfészkei is.

Nádasok, mocsarak, mocsárrétek

A nádsűrűben alakítja ki kolóniáit a *nagy kócsag* és a *vörös gém*, itt telepszik meg a rejtett életű, jellegzetes mély tülkölő hangját gyakran hallható *böلمbika*. Itt költenek a nádszálakra kiülő apró énekesmadarak, mint pl. a mindig hangos *nádiposztáták*, de itt építi fészket a *barkóscinege* is. A Hortobágy jellegzetes vizes élőhelyei a szikes mocsarak és mocsárrétek szoros kapcsolatban állnak egymással.

A széki sás, a sás- és fűfélék állományai számos apró énekesmadárnak biztosítanak otthont, de a guvatfélék (*guvat*, *vízicsibe*, *vízityúk*) is megtalálhatók itt. Vonulási időszakban hatalmas récecsapatok figyelhetők meg, gyakran *darvak* is időznek a területen.

2. tábla: Filagória-kurgán

A bronzkorban (i.e. 2500-3000 év) épített hortobágyi kurgánok jelentős részét még nem tárták fel. Az innen nem messze délre, Püspökladány melletti ásatások során egy ottani kurgánban kecskebőrrel borított csontvázra bukkantak, melynek koponyájától balra egy darab okkerrögöt találtak, ami az élet szimbóluma. A későbbi időkben például i.e. 600 körül a népvándorlás során idekerült közép-ázsiai eredetű avarok is temetkezési helyül használták a kurgánokat. A XII-XIII. századtól a kurgánok tetejére gyakran építettek templomot, mellette temetővel, mint pl. a Szálkahalom esetében.

Noha az ember közel 10000 éve él ezen a területen, a Hortobágy első erre utaló emléke a temetkezési helyek fölé emelt dombok, a kurgánok (halmok). A Kárpát-medence nagy Alföldjén 3000 kurgán volt található, jelentős részük azonban mára elpusztult. A Hortobágyi Nemzeti Park területén mintegy 70 lelhető fel, a megmaradtak mintegy 5%-a. A kurgánok átmérője elérheti az 50 métert, magasságuk 4-7 méter körüli. A kurgánok gyakran szolgálnak ritka és veszélyeztetett növényfajok menedékéül. A Filagória-halmon ezek közül a *taréjos tarackbúza* látható, míg a terület más kurgánjain a *sarlós gamandor*, a *kunkorgó árvalányhaj* és a *macskahere* figyelhető meg. A természetvédelmi törvény értelmében ma már minden kurgán védelmet élvez.

3. tábla: Madárrepatriáló-telep

A madárrepatriáló-telepet a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága hozta létre 1991-ben; működéséhez anyagi támogatás Svájcból, Ausztriából és Dániából érkezett. A telep munkáját állatorvos segíti, aki rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, amelyek a sérült madarak megfelelő ellátásához szükségesek. Az első öt év során több mint 400 ragadozó madár, 100 fehér gólya, valamint más fajok kerültek a telepre; a későbbiekben 50%-kat sikerült szabadon engedni. A telep ragadozómadár-állomány felmérést is végez, valamint a madarak téli etetéséhez műfészkek kihelyezésével és elektromos vezetékek szigetelésével segíti egyedszámuk emelkedését a térségben. Ezen felül a telep ismeretterjesztő tevékenységet is ellát, hozzájárul vadőrök és más szakemberek képzéséhez. A telep a Magyar Madártani Egyesülettel, a WWF-el és más külföldi szervezetekkel együttműködve dolgozik az illegális ragadozómadár-kereskedelem ellen. Azok az elkobzott madarak, melyek a Hortobágy térségben előforduló fajokhoz tartoznak, a telepre visszavádítás céljából

kerülnek. A repatriáló-telepre érkezett és 1993-ban szabadon engedett 11 parlagi sas közül 3 a következő tavasszal visszatért a területre. Azok a madarak, amelyeket nem lehet szabadon engedni, tenyésztés céljából a telepen maradnak. Egy meglőtt és egy elektromos távvezetéknek repült sérült madárból álló pusztai ölyvpár sikeresen költ itt. Négy év alatt tíz fiatal került a három vadon élő magyarországi párhoz.

4. tábla: A Meggyes csárda és a sóút

Az Erdélyben bányászott sótvíz századokon keresztül a Tiszán szállították le Tiszafüredig, ahonnan szekerekkel vitték tovább Debrecenbe és a térség más településeire az ún. sóúton. Az itt elhaladó sóút a Tiszafüred-Debrecen közötti útvonal egyik leghosszabb, nevében is fennmaradt szakasza.

A hortobágyi csárdákat, melyek egymástól gyakran csak 20 kilométerre voltak, a kereskedők, sószállítók és más utazók kiszolgálása érdekében építették. A Meggyes csárdát, mely Tiszafüredtől 20 km-re található 1770-ben építették leégett elődje helyére. Ebben az időben a fontosabb hortobágyi útvonalak mentén legalább 10 csárda állt. A Meggyes csárda egészen 1952-ig működött, míg az eredeti csárdák közül a Patkós, Görbe, Nagy és Kis-Hortobágy, Kadarcs-rév és a Kaparó még ma is fogadja a vendégeket.

A Meggyes csárda és a sóút a térség fontos kultúrtörténeti értékei. A csárdát a térségre jellemző anyagokból (vályog, nád) építették. Az épület helységei közül a pitvarban készültek az ételek, a szabadkéményben pedig húst füstöltek. Az ivó a vendégek szórakozására szolgált, a lakószobában a tulajdonos és családja élt, az őrözőket pedig a szolgálatuk során itt megszálló csendőrök részére tartották fenn.

AZ OHATI ERDŐ

Az egyeki határban található - a Hortobágyi Nemzeti Parkhoz tartozó - ohati őstölgyes, a kékvércse, a kabasólyom, a héja és egyéb ritka madarak otthona.

EGYEKI KIS-TISZA-HOLTÁG (egyben horgász hely)

2.)VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

a.)Településhálózati és tájhasználati változás,

Alapvető változás a tájhasználatban annyiban várható, hogy az ún. „non food” mezőgazdasági szisztéma alapján előtérbe kerülnek az ipari növények termesztése, ez esetenként színesíti a tájat, mivel nagy felületű virágzó táblák is megjenhetnek. A Hortobágyi Nemzeti Park ökoturisztikai programjai a hagyományos tájkultúra megőrzésére összpontosítanak.

A térségi infrastruktúra hálózat szintén jelentős tájalakítás velejárója. /Gyorsforgalmi utak/

b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás,

EGYEK NAGYKÖZSÉG településszerkezete még napjainkban is hűen tükrözi a történelem lenyomatait, ezért drasztikus beavatkozásokat nem tervezünk. Az ősi településszerkezet védelmét szolgálja a 3315-ös számú elkerülő nyomvonal, mely a korábbi rendezési tervben is szerepelt. Ez a nyomvonal érzékeny zónán halad, keresztül, az Egyek- Pusztakócsi mocsarak É-i területén, és a temető melletti Szöghatár- halom mellett halad el, ezért a környezetvédelmi hatástanulmány készítésével egyidejűleg e területen RSZLETES ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY is készítenendő.

c.) Infrastrukturális változás,

A település csaknem teljesen közművesítettnek tekinthető.

d.) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása.

Javulnak az iskolázottságbeli mutatók. Jelentős előrehaladás történt az információs társadalom kialakulás terén.

3.) HATÁSELEMZÉS, TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSHÁLÓZATI KÖVETKEZMÉNYEK, TERMÉSZETI, TÁJI HATÁSOK,

A településsziluetben megjelenő Tisza –folyó ártéri erdeinek illetve mikrodomborzat, a kunhalmok, valamint a templomtorny, látványa egyre inkább felértékelődik.

a.) A településképfeltárulásának változásai

A településképet alapvetően a templomtorny fókuszálja. Ezen a fő látvány pontokat nem szabad elépíteni. A településszerkezet még két ponton kristályosodik, éspedig a két központ környezetében.

b.)A régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei,

A régészeti területek feltárása és bemutatása hosszú távon szerepel a településfejlesztési tervekben.

c.) A történeti térbeli rendszerek alakulása,

A templom XVIII- XIX. szd-i, míg a népi lakóházak századfordulós eredetűek.

d.)A műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében,

Folyamatosan felértékelődik. A település vezetősége kiemelt figyelmet fordít az értékek megőrzésére.

e.) A műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei,

A folyamatos pályázati rendszerek keretén belül lehetséges. A SAPARD programok falu és város megújítási pályázatai is lehetőséget biztosítanak erre.

f.)A településkarakter változásának hatásai

Az Ó-faluban eredeti falukarakter visszaállítása a fő célkitűzés, mert az archaikus településkép a vonzó, és ez a települési identitás alapja, a hely szellemét is ez adja. A városközpontban a kisvárosi karakter fejlesztendő. Meg kell őrizni az É-i halom környezetében a halmazos telek szerkezetet, illetve azon utcákat, melyek a szerves fejlődés eredményei.

g.)A környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései,

A település egyik problémája, a lassú és nehéz járművek okozta rezgés keltés, mely esetenként alig látható hajszál repedéseket okoz a gyakran előforduló kellő alapozás nélkül épült vályog házakon.

Kisebb jelentőségű az egyre ritkábban előforduló savas esőzés, mely általában a távolabbi térségek felől érkezik, de itt is lecsapódhat, pl Tiszaújváros térségéből.

E környezeti terhelések kivédését jelenti hosszú távon a 3315-ös számú km út elkerülő szakaszának kiépítése.

h.)A folyamatok iránya, visszafordíthatósága,

E környezeti terhelések kivédését jelenti hosszú távon a 3315-ös számú km út elkerülő szakaszának kiépítése.

i.)A kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei.

A falufelújítása csak jelentős támogatással oldható meg. Az ösztönzés viszont sok esetben lehet eredményes pl. a legszebben helyreállított népi lakóház pályázati úton történő díjazása.

3.) ÖSSZEFOGLALÓ JAVASLATOK

Műemlékek és építészeti látnivalók

EGYEK NAGYKÖZSÉG történelmi és építészeti értékeit tekintve figyelemreméltó település. Az 1990-es években a Pataky Emőke vezette munkacsoport által felmért főként népi építészeti értékek Európa Nostra díjjal lettek kitüntetve. A forrás értékű munkát jelenleg sehonnan nem sikerült felkutatni.

Különleges értékek hordozója a településszerkezetben leolvasható történetiség, illetve a halmok gyakorisága és az Egyek községre jellemző KETTŐS HALMOK előfordulása.

Minden adottsága megvan ahhoz, hogy a falu felújítás terén is eredmények szülessenek

Műemléki védelem alatt áll a római katolikus templom, illetve Ex lege védelem alatt állnak a halmok, illetve számos népi műemlék helyi védelme is térinformatikai rendszerben feldolgozásra került.

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSOK

A javasolt értékvédelmi terület, illetve azok környezetében nagyobb drasztikus változtatást a rendezési terv nem javasol.

Az EU csatlakozás időszakában egyre nagyobb jelentőséget kap a helyi kultúra támogatása, melynek három fontos célterülete van, éspedig:

- identitás és globalizáció**
- érték turizmus**
- örökség és regionalitás témakörében**

A világ kulturális kínálata egyre gazdagabb, ugyanakkor fennáll annak a veszélye, hogy a globalizálódó folyamatok háttérbe szorítják, esetenként felszámolja a kisépek, vagy kistérségek, régiók sajátos egyedi kulturális örökségét, vagy annak egy részét. A globalizáció nem jár törvényszerűen és kivédhetetlenül együtt adott térségek, régiók vagy nemzetek identitásának elvesztéséhez. Éppen ellenkezőleg esélyt kínál az egyedi, a hagyományos értékek korábbiaknál szélesebb körben való megismerésére.

A településben ezért helyi értékvédelmi terület kijelölését javasoljuk.

Több népi lakóház helyi védelmét javasoljuk. Tájház kialakítása is segít az értékek megőrzésében.

Az örökség védelem hatásai az alábbiak szerint foglalható össze:

- A szellemi kulturális örökség, valamint a helyi hagyományok, mely az évszázadok során felhalmozódott, valamint a jelenkor lakosságának az építészeti környezethez való viszonya harmonikussá válik.
- Annak ellenére, hogy az építészeti és a tárgyi örökség általában kissé leromlott állapotban van, mégis a legfőbb feladattá válik az értékek kiemelése, hangsúlyozása.
- A mindig újat akarás (az erőltetett, félreértett nívó imádatot eredményező hozzáállás) az a magatartás mely nem vesz tudomást a korábbi generációk tudásáról, tapasztalatairól és nem számol az önpusztító természetrombolás következményeivel az utánunk jövőkkel elve- **háttérbe szorul.**
- **Megfogalmazódik a fenntarthatóság**, mely egyformán magába foglal társadalmi, gazdasági valamint környezeti szempontokat is.
- Az evolúciós fejlődés biztonsága a robbanásszerű fejlődéssel szemben kimutatható a hagyományos lakókörnyezeti kultúrák otthonossága értékhordozó Az arc nélküli uniformizált környezet viszont elidegenedéshez vezet.
- A vizuális kultúra fontos alkotója a helyi építészet
- A kulturális tőke a társadalmi tőke alkotó elemévé válik
- Az autonóm fejlődés megerősödik
- A településben értékőrző megújulás kezdődik, ahol az illeszkedés szabályai alapján az értékek, a hangsúlyok kiemelése gyakran semleges környezetben lehetséges.
- A múltból való építkezés pozitív jövőképet eredményez
- Az idő csak a tér feltárulásához vezet. Komplex, a sokdimenziós környezet kultúra létrejöttének alapjai megteremtődnek.
- A településen ismét kiegyensúlyozottá válnak a térkompozíciók, melyeknek a közösségi használat ad ismét vitalitást.
- A település értékei ismertté válnak
- A konvenciók, a hagyományápolás fontossá válik
- Erősödik a helyi identitás, mely leginkább az építészeti kultúrához kötődik.
- A hely szelleme (genius loci) mély nyomokat hagy az ide látogatókban
- A kulturális turizmus számára fogadóképessé válik a település

- Hagyományos díszítő művészet újra éled és kézműipari mesterségek újulnak meg pl. a vértetek díszes megmunkálását segítő asztalos ipar és a fa művészi megmunkálása.
- A település a szerves, fenntartható fejlődés útjára lép
- Lokális, civil társadalmi csoportok szerveződnek, akik a szakmapolitikát képviselik
- A hely szelleme és a helyi kis közösségek biztosítják a család, mint legkisebb közösség biztonságát, s így a társadalom számára is megfelelő alapok képződnek
- A szellemi örökség megóvása nagyobb hangsúlyt kap.
- Az épített örökség pusztulásának gyakori oka a funkcióvesztés, vagy a nem megfelelő új funkció választása.
- Az anyagi és tárgyi kultúra vonatkozásában néhány esetben az eredeti, vagy az eredetihez hasonló funkció helyre állítása is megoldhatóvá válik
- A népi lakóházak üdülő funkciója szinte az egyedüli megmentési lehetősége a népi lakóházaknak, a legsikeresebb helyre állítások is e téren születtek.
- A hagyományőrzés nem minden esetben kell, hogy jelentse a lemerevített konzerválást sem a műemlékileg védett, sem a helyileg védett objektumok esetén.
- A helyi értékvédelmi rendelet által a hagyományok megőrzése hosszútávon biztosíthatóvá válik.
- A **területi védelem** vonatkozhat a település szerkezetre, az utcaképre, az építészeti karakter védelemre (beépítési módok, ritmusok stb.) Ld. Helyi Önkormányzati védelem.)
- **Egyedi védelem** esetén érték hordozó és érték közvetítő lehet az épület homlokzat, épület részletek, de a tömeg arány, kerítés, vagy kerítés részlet, anyag használat stb.

Falukép-védelem javaslatai

Megtartandók

A műemlék és a jelentős anyagi értéket képviselő közösségi épületek. Az így jelölt épületek nem bonthatók el.

Tömegében megtartandó

Épület az utcakép szerves része, megtartását javasoljuk, de műszaki okból történő bontása esetén az utcában kialakult jellegzetes tömegformát és építési vonatlat kell figyelembe venni. A szomszédos épületek tömegformája meghatározó lehet.

A tömegében megmaradó, illetve megtartható épületek a község épületállományának cserélhető elemei, amelyek biztosítják a település folyamatos fejlődését.

Egyek utcaképei deszkaoromzatos jellegűek, ezért igen szerencsés az ilyen jellegű elemek megtartása.

Műemléki környezet

A település központi részén található jelentős műemlék a római katolikus templom.

Szerencsés adottság, hogy jelenleg ez a terület a település összefüggő, nagy kiterjedésű zöld felülete is egyben.

A védett terület kijelölésénél fontos cél volt olyan egységes zöldfelületi rendszer kialakítása, amely lehetőséget ad a forgalmi rendszerek működésére, a vizuális hatások érvényesítésére, a közvetlen műemléki környezet elveinknek megfelelő kialakítására úgy, hogy a terület egyúttal mint a település zöld felülete is betölthesse szerepét.

A főútvonal helyzete, az alakuló település központjának forgalmi rendszerét erőteljesen meghatározza és ezzel együtt a gyalogos útvonalak kialakításának lehetőségét is.

Térformálás

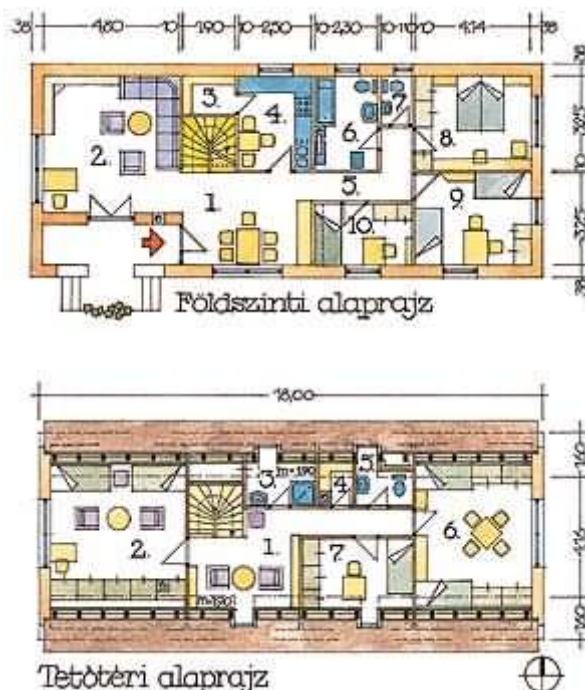
A templomkert déli oldala előtt néhol nyitott térség kialakítása szükséges a rálátás miatt.

A keleti térfal jelenleg erőtlén és a tetők, valamint a homlokzat kialakítás hibái szükségessé teszik lombos fák telepítését addig is javítva a helyzeten, amíg ezeket meg nem változtatják.

Példa a hagyományörző ház építésére

Magyarországon nagyon sok a keskeny építési telek, amelyre szélességében korlátozott, hosszan elnyúló házat lehet építeni. A hosszúkás épület azonban nem csupán kényszer, hanem választás eredménye is lehet. A hagyományos falusi környezetbe való illeszkedés vagy az oldalkert használhatóbb, nagyobb szélessége olyan szempontok, amelyek ugyancsak az ilyen épülettömeg kialakítását indokolhatják. A bemutatott hosszúkás ház földszintjén három rendes és egy kis szoba van lakóelőtérrel, a tetőtér pedig beépíthető. Egy négy-öt fős család számára nyújt szolid kényelmet. Semmi rendkívüli, csak a szokásos elvek. A bejárat az szögletes nyílású tornác védelméből nyílik a lakáselőtérbe. Ez a védettség szükségtelessé teszi külön szélfogó kialakítását.

A nappali, az étkező és a konyha egy láncra fűződik, a fokozott térbeli kapcsolódás és elhatárolódás lehetősége egyaránt adott. A földszinti alaprajz ábrázolt formájában azt az állapotot mutatja, amikor a tetőtér már beépült, a belső lépcső nyitottá vált, és látványként is fontos szerepet tölt be a nappali és a lakóelőtér közötti térbeli összenyitásban. Ha az ellenkezőjére van igény, a nappali hagyományos módon (fallal-ajtóval) elrekeszthető a lépcsőtől, illetve étkezőtől. Mivel a lépcső csak a lakóelőtérrel át közelíthető meg, a tetőtér használata nem függetleníthető teljesen a földszinti lakrésztől. A konyha nem nagy, de a szükséges munkafelületek, berendezések mellett háromszemélyes étkezőhely is jól elfér benne. A lépcső mögötti tágas kamra szintén növeli a használati értékét. A lakótérből, illetve a konyhaajtó mellett kezdődő L alakú folyosóra további öt helyiség kapcsolódik. A két nagyobb azonos méretű szoba hálóként funkcionál, míg a kishálóba rendeltetése a család létszámától és igényétől függően többféle lehet. Viszonylag szerény mérete ellenére (2,15 x 3,50 m) az alapvető berendezési tárgyak – az ágy, az asztal, a szék, a szekrény – egyformán helyet találnak, így megfelel egyszemélyes gyerekszobának, de ugyanígy lehet vendég-, dolgozó- vagy háztartási (varró, vasaló) szoba is. A WC kézmosóval együtt teljes értékű, a fürdőszobában az alapvető berendezés mellett a gázüzemű fűtő-melegvíztermelő készülék és a mosógép is helyet kap. A konyha, a fürdő és a WC (a vizes helyiségek) közvetlenül egymás mellé kerültek, ami szerelési és üzemeltetési szempontból egyaránt előnyös. Mindez a funkcionális tartalom, illetve alaprajzi elrendezés meghatározott szerkezeti keretek közé illeszkedik: a jellemzően 6,60 m fesztávú födém (a nappali fölött 4,80 m) a hosszanti homlokzati falakra támaszkodik. Az ilyen nagy fesztávú födém kialakítása valamelyest bonyolultabb és költségesebb, mint az 5 m alatti, kisebb fesztávú födémeké.

Az épület helyiségei és azok területe							
Földszinti alaprajz			Tetőtéri alaprajz				
1.	Lakótér+lépcső	17,9	m2	1.	Előtér+folyosó	13,2	m2
2.	Nappali	22,7	m2	2.	Szoba	19,7	m2
3.	Kamra	2,3	m2	3.	Zuhany+mosdó	2,5	m2
4.	Konyha	8,0	m2	4.	Tároló	1,1	m2
5.	Folyosó	4,9	m2	5.	WC-mosdó	2,2	m2
6.	Fürdőszoba	7,1	m2	6.	Szoba	17,0	m2
7.	WC-mosdó	1,7	m2	7.	Szoba	8,0	m2
8.	Szoba	13,2	m2	Összesen:		63,7 m2	
9.	Szoba	13,2	m2				
10.	Szoba	7,1	m2				
Összesen:		98,1 m2					

A nagy fesztávú födémeknél viszont fajlagosan kisebb tömegű teherhordó falazatra van szükség, ami részben vagy egészben ellensúlyozhatja a födémnél jelentkező többletköltséget. A metszeti, illetve függőleges elrendezésnél a 2,50 m-es belmagasság szintén a takarékoságot szolgálja. A földszint és a tetőtér közötti 2,80 m-es szintkülönbséget a mellékelt ábrázolt belső lépcső 17 fellépéssel hidalja át. Fokmagassága (a fellépés) 17,5 cm, a fokszélesség (a belépés vízszintes vetülete) 27 cm. A lépcső vízszintes mérete, illetve a födémnyílás 1,90 x 1,90 m. Ilyen geometriai jellemzők mellett a takarékoság és a kényelmes járhatóság követelménye egyszerre teljesül. A ház földszinti elrendezése hosszú távon is megfelel egy család igényeinek, mégis célszerű tekintettel kell lenni a későbbi tetőtérbeépítés lehetőségére. Ezért indokolt a 45 fok hajlású tető felfekvésének 30 cm-es megemlése a felső padlószinthez képest, a födémkoszorú magasításával. Így nyerhetők megfelelő méretű, szükség esetén osztható szobák, hasznos terek a későbbiekben, akár az ábrázolt, akár más elrendezésben. A 63 m²-es tetőtéri hasznos terület, valamint a ház két végén kialakítható nagy szobák egy önálló lakás lehetőségét is magukban hordják. Ebben a vonatkozásban a belső lépcső alaprajzi helyzete mérlegelhető, de nem döntő szempont.